

Quick scan Grauwe Ganzen zomergebieden Groningen

Gansvriendelijke maatregelen om schade door overzomerende Grauwe Ganzen te voorkomen

Auteurs Y.J. van Manen & B. Voslamber

Ingenieursbureau De Overlaat & Sovon Vogelonderzoek Nederland

In opdracht van Faunafonds en Provincie Groningen

2 februari 2013

Inhoud

Samenvatting.

- In de samenvatting is na behandeling in de onderzoekscommissie van het Faunafonds op pag 6 een paragraaf toegevoegd: F. Relevantie voor andere provincies en relatie met G7 akkoord

Kaart Gebieden met broedende Grauwe Ganzen in Groningen

Tabel 1 Aantal broedparen Grauwe Ganzen

Tabel 2 Maatregelen Grauwe Ganzen

Tabel 3 Geraamde kosten aanpak zomerganzen Grauwe Gans 2013/2014

1. Inleiding
2. Quick scan
3. Beperken vliegvlugge jongen .
  - 3.1. Inleiding
  - 3.2. Lauwersmeergebied
  - 3.3. Moerasgordel
    - 3.3.1. Zuidlaardermeer, Dannemeer en De Onlanden
    - 3.3.2. Overige delen van de moerasgordel
  - 3.4. Overige gebieden
4. Beperken ganzen van elders
5. Gecoördineerde verjaging en opvanggebieden
6. Begroting
7. Aanbevelingen per gebied

Bijlage 1 gansvriendelijke maatregelen om ganzenschade te voorkomen

Bijlage 2 checklist inventarisatiegebieden

Bijlage 3 Beknopte analyse ganzenschade en ganzenaantallen

Samenvatting

A. Inleiding

In juni 2011 is in Provinciale Staten van Groningen een motie aangenomen waarin Gedeputeerde Staten verzocht werden alternatieve methoden ('gansvriendelijk, anders dan reducerend afschot') voor het voorkomen van ganzenschade te onderzoeken en hierbij in ieder geval het zogenaamde 'bewegende afweerdraad' en het 'inzaaien van klaver' te betrekken. Door de provincie is € 150.000 beschikbaar gesteld voor onderzoek en maatregelen in gebieden. Het definitieve plan van aanpak zal naar verwachting in december 2012 met een aanvraag voor cofinanciering richting Faunafonds gaan. Vooruitlopend daarop is bij Tetjehorn een onderzoeksopzet voor "het inzaaien van klaver" opgezet (een onderzoeksopzet voor een experiment met 'bewegend afweerdraad' behoorde niet tot de mogelijkheden). Daarnaast is voorliggende quick scan uitgevoerd in en rond de broedgebieden van Grauwe Ganzen (gebiedsgerichte aanpak).

De gebieden waar in Groningen Grauwe Ganzen broeden zijn in kaart gebracht evenals de aantallen broedparen (tabel 1). Bij 25 gebieden leek het relevant deze te bezoeken. Zij zijn in het najaar van 2012 met de betrokken plaatselijke terreinbeheerders (natuur-, recreatie-, en waterberging-, en/of kadebeheerders), en een ganzendeskundige bezocht. Per gebied zijn 'gansvriendelijke' maatregelen voorgesteld om schade te voorkomen. In tabel 2 staan de voorgestelde maatregelen/aanbevelingen. Het betreft maatregelen om aantallen ganzen en schade te verminderen door:

- Beperken aantal vliegvlugge jongen (stabilisatie/afname populatie);
- Beperken ganzen van elders;
- gecoördineerde verjagen eventueel in combinatie met zomeropvanggebieden.

De begroting (tabel 3) is opgebouwd aan de hand van de in het vervolg gemarkeerde maatregelen en adviezen.

Zonder maatregelen zal een sterke groei optreden van het aantal vliegvlugge jongen in een aantal recent ontwikkelde, moerasgebieden. Met de voorgestelde maatregelen, zoals het voorkomen dat kuikens opgroei gebieden ter beschikking krijgen op agrarische grond, is deze groei van vliegvlugge jongen sterk te beperken tot een niveau dat past bij de inrichting van het natuurgebied zelf. In de overige broedgebieden zal de populatie naar verwachting niet of heel beperkt toenemen. De toename van het aantal zomerganzen in de afgelopen jaren kan niet worden verklaard door de toename van het aantal vliegvlugge Groninger jongen de afgelopen jaren: Er komen absoluut gezien meer ganzen van elders naar Groningen. Gecoördineerde verjaging is daarbij effectiever dan de huidige verjaging. Gecoördineerd verjagen is noodzakelijk in de perioden dat veel schade optreedt en met name rond de moerasgordel. Mogelijk kunnen opvanggebieden hierbij een rol spelen.

B. Beperken aantal vliegvlugge jongen

In de provincie deden in 2012 totaal ca 400 paren Grauwe Ganzen een broedpoging. Broeden zullen zij blijven doen, zolang er moerassen zijn. Er zijn twee grote ganzengebieden te onderscheiden: het Lauwersmeergebied (totaal 640 paren, 127 paren aan de Groninger kant) en de 'moerasgordel' met nieuwe natuurgebieden die loopt van De Onlanden in de Kop van Drenthe via het Zuidlaardermeergebied (82 paren) naar Tetjehorn bij het Schildmeer (100 paren). Daarbuiten komen verspreid kleine aantallen paren voor.

Op dit moment is er in potentie nog een zeer sterke groei te verwachten. Als de in het vervolg genoemde maatregelen uitgevoerd worden zal de groei veel minder zijn; de draagkracht van de natuurgebieden zal het aantal vliegvlugge jongen en daarmee uiteindelijk de populatieomvang bepalen. Groningen voorkomt daarmee ongebreidelde groei die ontstaat als kuikens op kades, weidevogelgebieden of agrarisch gebied opgroeien (zoal bijvoorbeeld in De Deelen in Friesland met 1000 broedparen op 500 ha). Dat kost hier minder inspanning dan in Friesland door de historie van de natuurgebieden en het landschap. Daarmee neemt Groningen haar verantwoordelijkheid voor het beheer van de broedpopulaties. Er wordt dan nog wel groei verwacht in het Lauwersmeergebied en in de 'moerasgordel', met name in het Zuidlaardermeergebied. Dit zijn de twee grote broedgebieden van de ganzen. Geadviseerd wordt om in het Lauwersmeergebied en

Zuidlaardermeergebied maatregelen rond de opgroeigebieden nog nader te beschouwen; de gebieden waren te groot om dit in deze quick scan goed te doen.

Algemene maatregelen

- Als de kuikens opgroeien op eiwitrijke kades en agrarische gronden buiten het natuurgebied (of weidevogelreservaten), is een zeer sterke groei mogelijk, zoals die zich veelvuldig voorgedaan heeft in bijvoorbeeld Friesland en Noord-Holland. Deze moet in Groningen voorkomen worden. Hiervoor zijn bij de gebieden, waar dit (in potentie) het geval is maatregelen opgenomen;
- Geadviseerd wordt in Groningen jaarlijks in juni in de bekende broedgebieden een schatting van het aantal jonge ganzen te maken. Op deze manier kan een vinger aan de pols gehouden worden;
- Geadviseerd wordt om de julitelling van de wbe 's te continueren;
- Geadviseerd wordt om bij ingrepen in het landelijk gebied (kadeversterking, waterberging, nieuwe natuurgebieden) en bij nieuwvestiging van Grauwe Ganzen de situatie te analyseren en zo nodig maatregelen, zoals hierna genoemd, te nemen.

Lauwersmeergebied

- De jongen groeien op in het natuurgebied. Geadviseerd wordt om in het Lauwersmeergebied maatregelen rond de opgroeigebieden nader te beschouwen; het gebied was te groot om dit in deze quick scan te doen. Hierbij dient ook het Friese deel te worden betrokken.

Moerasgordel Kop van Drenthe tot Schildmeer

- Het Zuidlaardermeergebied bestaat uit veel deelgebieden, teveel om afzonderlijk in de quick scan te kunnen bekijken. Geadviseerd wordt om de huidige en potentiële opgroeigebieden nader te beschouwen. Daarnaast wordt geadviseerd om de vos hier niet meer te bejagen, met als doel het bevorderen van predatie van ganzennesten op toegankelijke nestplekken met ondiepe waterstanden.
- Dringend advies om contact te zoeken met de provincie Drenthe en waterschap Noorderzijlvest die de inrichting van De Onlanden, een ca 2100 ha groot gebied, recentelijk verzorgd hebben, om de potentiële opgroeigebieden voor kuikens die ontstaan zijn op de kades en aangrenzend agrarisch gebied, te beperken;
- De Dannemeer is bijna in uitvoering. Voorkomen moet worden dat de kuikens opgroeigebied hebben op de aangrenzende kades (aanleg raster, opschuiving fietspad, beheeraanpassing, vos niet bejagen). Als deze maatregelen uitgevoerd worden, zal een populatie ontstaan die past bij de draagkracht van het moeras;
- De populatie in Tetjehorn Schildmeer (100 broedvogels) is aan het stabiliseren. Voorkomen moet worden dat de kuikens in de toekomst het gebied uitgaan (preventief raster, gericht verruigen);
- In de Westerpolder, De Rijpema, De Letteberterpetten, Ae's Woudbloem en de omgeving van Glimmen wordt geen groei van de populaties verwacht. Daar zitten al jaren minder dan vijf broedparen, de kuikens groeien op binnen het natuurgebied. De draagkracht van de natuurgebieden bepaalt hier de omvang van de populatie.

Gebieden buiten de moerasgordel

- In de gebieden buiten de moerasgordel moet in drie gebieden ingegrepen worden om kuikens van kades en graslanden te houden. Hoe sneller hoe beter, omdat de populaties nu nog vrij klein zijn, maar zeer snel (kunnen) groeien: Dringend advies om zo snel mogelijk in te grijpen in het Hondshalstermeer (2012 22 broedparen, 2011 5 broedparen) om te voorkomen dat deze populatie sterk doorgroeit. Gansvriendelijk maatregelen zijn hier niet mogelijk. Geadviseerd wordt ganzenbestrijding met geweern te zetten. Dringend advies om in te grijpen bij Nonnegaat (5 broedparen), een pas aangelegd nieuw moerasgebied, om te voorkomen dat kuikens op de kades fourageren (raster, afsluiten toegang boezem). Ook bij de Lettelberterbergboezem (15 broedparen) wordt een aantal maatregelen voorgesteld om de kuikens van de kades en aangrenzend agrarisch gebied te houden (raster, verruiging, vos niet meer bejagen);
- In de overige gebieden waar veelal minder dan vijf broedparen zitten, zie tabel 1, groeien de kuikens op binnen het natuurgebied en wordt geen wezenlijke vergroting van de populatie verwacht. Dit geldt voor Hoeksmeer, Hamdijk Nieuweschans, Bovenlanden, Winschoterzijl, Startenhuistermaar, Veenhuizerstukken (14 broedparen, maatregelen achter de hand), De

Gaast Blijham, Reitdiepgebied, Paterswoldsemeer, Oldambtmeer, Polder Breebaart, Heveskes, Dollard Nieuw Statenzijl, Zandwinplassen Scharmer, Nieuweschans langs spoor, Ruidhorn, Eemshaventerrein, Rottumeroog en Rottumerplaat (15 paren);

- Stedelijk gebied. In Groningen zijn Grauwe Ganzen nog niet gesignaleerd in stadsparken. In het westen van het land ontstaan op dit moment in rap tempo in nieuwbouwwijken aan de rand van stedelijk gebied populaties van Grauwe Ganzen, die dicht opeen broeden en buiten het broedseizoen fourageren in het buitengebied. Geadviseerd wordt in beeld te brengen waar zich Grauwe Ganzen (kunnen) vestigen in het stedelijk gebied en zo nodig maatregelen te nemen.

C. Beperken ganzen van elders

In de keuze van ruigebieden (juni) zijn Grauwe Ganzen flexibel en er treedt daar relatief veel vermenging op tussen verschillende populaties. De aantallen vogels vlak na de ruitijd (julitelling) vertonen een sterke toename tussen juli 2009 en juli 2012 van 1350 Grauwe Ganzen naar 4738 Grauwe Ganzen in geheel Groningen (waarvan ca 3000 in de moerasgordel). Deze toename kan niet verklaard worden uit een toename van de standpopulaties; de absolute toename wordt veroorzaakt door de komst van ganzen van elders. Er zijn zowel geringde/halsband vogels uit het hoge noorden, als vogels uit Friesland en van de Randmeren gesignaleerd. Bekend is dat de noordelijke standpopulaties meer mengen dan in de rest van Nederland. Vermoedelijk nemen de ganzen van elders nog verder toe.

- Geadviseerd wordt een nadere analyse van de aanwezige ringdata uit te voeren. Dit kan meer inzicht geven in de herkomst van de ganzen die in Groningen aanwezig zijn; Zie verder onder D.

D. Gecoördineerde verjaging en opvanggebieden

Meer ganzen geven meer schade. De populatie van standvogels en met name het aantal ganzen van elders zal vermoedelijk nog verder stijgen. De vogels zwermen binnen Groningen uit over de hele moerasgordel en fourageren in een zone van maximaal circa 5 km (uit de literatuur ca 5 km, op dit moment in de praktijk ca 1 km) daaromheen, met name op de graslanden. In de oogsttijd, na de ruitijd, vertoeven zij ook veel op oogstresten op de akkers.

- Geadviseerd wordt de zomerschade van de afgelopen jaren 2009-2012 voor heel Groningen nader te analyseren. De verwachting is dat de meeste schademeldingen gedaan worden in de periode na de ruiperiode (Vrijwel alle uitgekeerde zomerganzenschade (1 mei - 1 okt) valt rond het Schildmeer in de laatste twee weken van juli en de eerste week van augustus en daarnaast in de eerste week van mei). Dan zijn veel ganzen van elders aanwezig;
- Geadviseerd wordt gecoördineerde verjaging¹ in een zone van 1 km rond de moerasgordel te inzetten, vooral rond de perioden waarin veel schade uitgekeerd is en schade verwacht kan worden. Deze vorm van verjaging is effectiever is dan de huidige individuele verjaging. In de praktijk stuit men echter op een aantal problemen. Onderzocht moet worden of voor de praktijkproblemen waar men tegen aanloopt praktische oplossingen gevonden kunnen worden. Ook in Friesland, waar veel meer Grauwe Ganzen aanwezig zijn, zijn er geluiden om dit meer te stimuleren. Mogelijk kan hiervoor een samenwerking opgezet worden;
- Verjagen kan naar natuurgebieden waar begraasde gebieden aanwezig zijn. In situaties waar deze opvang te gering is, komen opvanggebieden in beeld, die niet toegankelijk moeten zijn voor kuikens. De haalbaarheid (vermindering schade, kosten, aantrekkende werking) van zomer-opvanggebieden moet nader uitgewerkt worden (op basis van ervaringen bij Tetjehorn en in Noord-Limburg). Deze opvanggebieden zouden dan in de moerasgordel in de eerste plaats bij Tetjehorn en het Zuidlaardermeergebied komen te liggen. Hoe eventuele opvanggebieden kunnen worden vormgegeven wordt in de pilot bij Tetjehorn uitgewerkt;

---

¹ Bij gecoördineerde verjaging wordt in een gebied planmatig samengewerkt door agrariërs en jagers bij het signaleren van ganzen en verjaging van ganzen. Uit onderzoek blijkt dat gecoördineerde verjaging effectief is (met inhuur van een waarnemer/coördinator). In de praktijk stuit dit echter op een aantal bezwaren (samenwerking agrariërs over de grenzen van hun eigen bedrijf, samenwerking jagers buiten hun eigen jachtgebied, tijdsbeslag agrariërs en tijdsbeslag jagers) die getackeld zouden moeten worden (afspraken over het 's ochtends signaleren van ganzen, afspraken over vervanging bij verjaging, afspraken over gelijktijdige verjaagacties in een gebied). Geadviseerd wordt te onderzoeken of en hoe deze knelpunten opgelost kunnen worden.

- Geadviseerd wordt oogstresten zo lang mogelijk te laten liggen², omdat er juist in deze periode relatief veel schade van ganzen in andere gebieden op graslanden is.
- Geadviseerd wordt groepen boerenganzen zonder eigenaar weg te vangen. Zij trekken andere ganzen aan;
- De toename van schade zal dan sterk afhangen van de opvangmogelijkheden in de natuurgebieden zelf, de toename van ganzen van elders en de realisatiemogelijkheden van een meer effectieve verjaging.

E. Begroting en organisatie

In tabel 3 staat een raming van de kosten voor het uitwerken en tot uitvoering brengen van de maatregelen en adviezen (inclusief de kosten voor het experiment bij Tetjehorn) ter grootte van € 230.500.

Het betreft € 114.440 aan onderzoek, 101.100 aan uitvoering concrete maatregelen in Groningen en , € 14.800 aan uitwerken/begeleiding maatregelen/adviezen. De uit te besteden werkzaamheden zijn aangegeven in de begroting.

Opdrachtgever provincie Groningen en Faunafonds. Eindrapportage en tussenrapportages (in overleg) worden behandeld in de Faunabeheereenheid Groningen en de onderzoekscommissie van het Faunafonds.

F. Relevantie voor andere provincies en relatie met G7 akkoord (toegevoegd na behandeling in de onderzoekscommissie van het Faunafonds)

Al in juni 2011 is in Provinciale Staten van Groningen een motie aangenomen waarin Gedeputeerde Staten verzocht werd alternatieve methoden ('gansvriendelijk, anders dan reducerend afschot') voor het voorkomen van ganzenschade te onderzoeken. Het vooronderzoek voor dit plan van aanpak is eind november 2012 afgerond, nog voor de ondertekening van het G7 akkoord.

De verwachting is dat uitvoering van voorliggend plan van aanpak er toe leidt dat het (potentieel) aantal vliegvlugge jonge Grauwe Ganzen dat vanuit Groningen toegevoegd wordt aan de Nederlandse populatie, structureel omlaag gebracht wordt³. Wel zal door de aanwezigheid van relatief veel jonge- en nieuwe moeras/en waterbergingsgebieden in Groningen (moerasgordel) de standpopulatie in de provincie nog wel toenemen, maar na uitvoering van de voorgestelde maatregelen zal dit niet een ongebreidelde groei zijn, maar een groei in evenwicht met de draagkracht van de gebieden.

Het betreft het uitvoeren van een combinatie van maatregelen in en rond ganzenbroedgebieden (gebiedsgerichte benadering, zie 3.2). Over de effecten van de uit te voeren gansvriendelijke maatregelen wordt gerapporteerd. Er komt onder meer een invoerloket/database, waarin het aantal jonge ganzen, dat eind juni aanwezig is, ingevoerd wordt en verwerkt. Voor het stedelijk gebied wordt aanvullend bekeken welke maatregelen preventief genomen kunnen worden bij inrichting en beheer van wijken en in bestaande situaties kunnen deze zonodig uitgevoerd worden.

De effectiviteit in Groningen van deze maatregelen is vermoedelijk hoog⁴ ten opzichte van andere provincies door de landschapsopbouw, het nu nog relatief kleine aantal ganzen en doordat er sprake is van veel jonge of nog in te richten moerassen en waterbergingsgebieden. Wel lijken deze

² Dit kan problematisch zijn op kleigronden, aangezien de vorst er over moet gaan en bij te natte gronden er niet geploegd kan worden.

³ Per gebied verschillen de maatregelen, zoals verminderen opgroeimogelijkheden voor kuikens/jonge ganzen op eiwitrijk gras (kades, agrarisch gebied, weidevogelreservaat) door gericht plaatsen van rasters, door gerichte verruiging, door het niet bejagen van de vos etc. Bij het maken van plannen voor inrichting van het landelijk gebied en bij het ontstaan van nieuwe broedlocaties worden in de toekomst zonodig ook daar maatregelen genomen.

⁴ Slechts in 1 gebied in Groningen lijkt het fourageren van kuikens en jonge ganzen op eiwitrijk gras op kades en agrarisch gebied niet met gansvriendelijke maatregelen te bereiken.

gebiedsgerichte aanpak en gansvriendelijke maatregelen op voorhand ook in andere provincies in een deel van de gebieden toepasbaar (zeker als er reductie van ganzen opgetreden is ten gevolge van het G7akkoord); het is daar evenzeer van belang de opgroeimogelijkheden structureel te beperken. Uit het vooronderzoek voor het plan van aanpak bleek dit al: in het pas aangelegde Drentse natuur/waterbergingsgebied De Onlanden (slechts een klein deel is in Groningen gelegen) is snel ingrijpen vereist om opgroei van ganzen op kades en agrarisch gebied te voorkomen en daarmee een ongebreidelde ganzengroei. Dit moet gebeuren in nauw overleg met het waterschap en de natuurbeheerder. En ook in het Lauwersmeergebied, deels in provincie Friesland, deels in Groningen gelegen, en in het Zuidlaardermeergebied, deels in Groningen, grotendeels in Drenthe is het de bedoeling maatregelen uit te voeren.

Uit het vooronderzoek blijkt dat de groei van Grauwe Ganzen in Groningen niet verklaard kan worden door aanwas van jonge ganzen in de standpopulatie binnen Groningen (zie 3.3). De groei wordt vooral veroorzaakt door een toename van ganzen "van elders", rondzwervende ganzen, die buiten Groningen geboren en opgegroeid zijn, in andere provincies/buitenland en nu (tijdelijk of permanent) in Groningen aanwezig zijn. De uit te voeren analyse van de aanwezige ringdata kan hier meer duidelijkheid over geven. Het verdere verloop van de groei van ganzen "van elders" zal vermoedelijk mede afhangen van de uitvoering van het G7 akkoord in andere provincies.

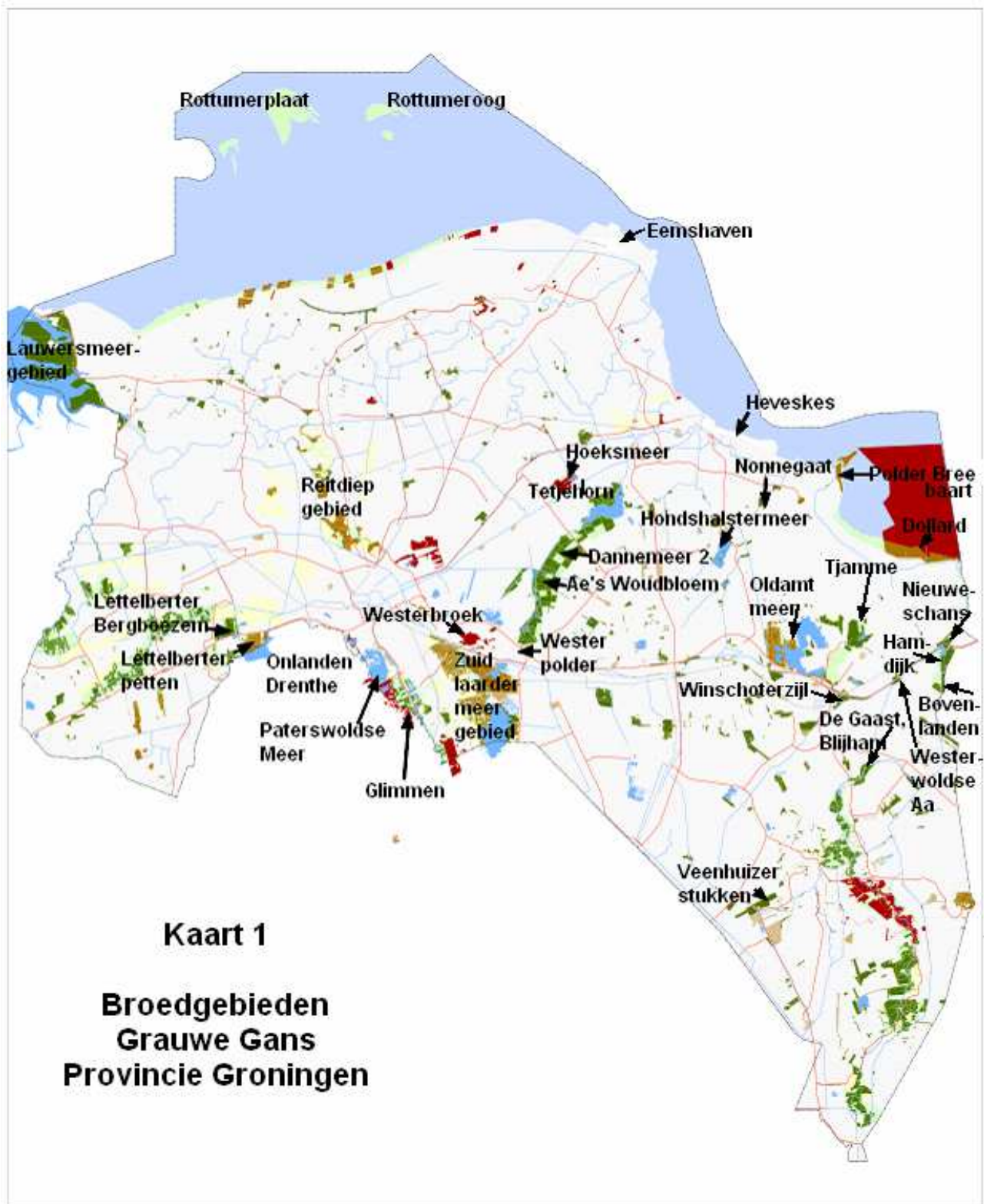
Uit eerder onderzoek blijkt dat gecoördineerde verjaging effectief kan zijn bij het voorkomen van schade. Hierbij wordt in een gebied planmatig samengewerkt door agrariërs en jagers bij het signaleren van ganzen en de verjaging daarvan. Vooral voor agrariërs in de directe nabijheid van rust- en broedgebieden voor ganzen (in Groningen de moerasgordel), kan dit helpen bij het verjagen naar de natuurgebieden of naar een opvanggebied, met name in kwetsbare perioden. In de praktijk van alle dag wordt dit tot nu toe niet opgepakt, om een aantal redenen. Onderzocht gaat worden of voor de praktijkproblemen waar men tegen aanloopt praktische oplossingen gevonden kunnen worden. De uitkomsten van het uit te voeren onderzoek naar een "klaveropvanggebied"⁵ zal duidelijkheid geven of klaver in een opvanggebied in de praktijk werkt. Het opvanggebied is direct gelegen tegen het natuurgebied Tetjehorn, waarin een standpopulatie aanwezig is en het gebied is niet toegankelijk voor kuikens of jonge ganzen, Nader onderzocht wordt of het zinnig is (vooral de relatie met de "ganzen van elders" is een lastig punt), om lokaal in de moerasgordel met dergelijke opvanggebieden te gaan werken om schade door de standpopulatie te verminderen (zie 3.4.).

In hoeverre er na uitvoering van alle gansvriendelijke maatregelen in de Groninger standpopulaties en "ganzen van elders" nog afschot nodig is in het kader van het G7 akkoord is begrijpelijkerwijs op dit moment nog niet uitgewerkt.

---

⁵ Dit gebied mag niet toegankelijk zijn voor kuikens/jonge ganzen

Tabel 1. Aantallen broedparen Grauwe Ganzen		1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	Groninger deel Lauwersmeer								0	0		0	0	5	8	4	13	21	41	86	95	127
1	Lauwersmeer totaal								3	5		20	25	53	93	129	157	209	336	509	401	639
2a	Westerbroekstermadepolder ZLM													1	10	11	14	8	6	15	15	27
2b	Kropswolderbuitenpolder ZLM														1	4	8	12	15	20	20	25
2c	Leinwijk, Zuidlaardermeer ZLM																1	8	10	12	15	15?
2d	De Groeve, Zuidlaren ZLM																		1			
2e	Oostpolder, Zuidlaardermeer ZLM														1		1	1	1	8	15	15
2	Zuidlaardermeergebied ZLM totaal													1	12	15	24	29	33	55	65	82
3	De Onlanden Drenthe (moerasgordel)																					
4	Schildmeer (Tetjehorn) (moerasgordel)	1		5	5	2	2	2	3	4	4	6	8	7	14	18	25	45	46	50	91	100
5	Dannemeer (moerasgordel)																					
6	Westerpolder (moerasgordel)											0	1	2	0	0					0	2
7	De Rijpema (moerasgordel)			0					0				4					1				1
8	Lettelberterpetten														0	3	5	14	19	8	3	2
9	Ae's Woudbloem (moerasgordel)													0	2	5	5	5	10	5	5	
10	Glimmen/polder oosterland (moerasgordel)				1										0	0	0	2	1	2	4	5
11	Westerbroek? (moerasgordel)														2	1	0	0	1	1	1	
12	Hondshalstermeer							0		1							4	5	7	5	5	22
13	Nonnegaat																					5
14	Hoeksmeer								0	1			0		0					1		
15	Hamdijk, Nieuweschans															1					1	
16	Westerwoldse Aa																					
17	Bovenlanden noodwaterberging																					
19	(Middelstum), Startenhuistermaar, Kantens							0		0	3	2	2	1								
18	Winschoterzijk																					
20	Veenhuizerstukken																					14
21	De Gaast, Blijham																			2		2
22	Reitdiepgebied																					
23	Lettelberterbergboezem																5	5	5	5	15	
24	Paterswoldsemeer																				0	1?
25	Oldambtmeer																					
26	Polder Breebaart																			0	1	
27	Heveskes																	5	9	5	3	0?
28	Dollard Nieuw Statenzijk														0	5		3	0			
29	Bolmeer																			0	2	
30	zandwinplassen Scharmer																					
31	Nieuweschans langs spoor																	2				
32	Ruidhorn																			0	0	
33	Eemshaventerrein																	0	0	2	5	
34	Rottumerplaat														0	1	3	9	17	15	15	
35	Rottumeroog														1	2	2	2	3	2	2	

Tabel 2 Maatregelen Grauwe Ganzen	Zonder maatregelen groei verwacht?	Opgroeigebied kuikens in of buiten natuurgebied ?	Groei met maatregelen	Aanpak broedgebied	Aanpak weg van nest naar opgroeigebied	Aanpak opgroeigebied	Gecoördineerde verjaging	Opvanggebied?
Groninger deel Lauwersmeer	ja/stabilisatie	in ngb	snelle stabilisatie?		Verder inzoomen voor maatregelen	verder inzoomen voor maatregelen		
Westerbroekstermadepolder moerasgordel								
Kropswolderbuitenpolder moerasgordel								
Leinwijk, Zuidlaardermeer moerasgordel							ja	
De Groeve, Zuidlaren moerasgordel							ja	
Oostpolder, Zuidlaardermeer moerasgordel							ja	
Zuidlaardermeergebied moerasgordel	ja, groot	in, potentieel buiten	wel nog groei	vos niet bejagen	verder inzoomen , vos niet bejagen	vos niet bejagen en verder inzoomen	ja	nader onderzoeken
De Onlanden Drenthe moerasgordel	ja groot	buiten	afh provincie	vos niet bejagen		kuikens van kade en agarisch geb	ja	
Schildmeer (Tetjehorn) moerasgordel	ja/stabilisatie	binnen	stabilisatie	pilot eieren prikken		raster binnenhouden	ja	nader onderzoek in pilot
Dannemeer moerasgordel	ja	In, potentieel buiten	veel kleinere populatie	vos niet bejagen	350m raster, fietspad opschuiven	kuikens van kade en agarisch geb, vos niet bejagen	ja	
Westerpolder moerasgordel	nee	in	-				ja	
De Rijpema moerasgordel	nee	in	-				ja	
Lettelberterpetten moerasgordel	nee	in	-					
Ae's Woudbloem moerasgordel	nee	in	vinger aan de pols					
omgeving Glimmen/Oosterland moerasgordel	nee	in	-					
Westerbroek moerasgordel	later?	in	later			plannen bekijken		
Hondshalstermeer	ja	buiten	als bejaagd niet	onmogelijk	onmogelijk	onmogelijk/ bejagen		
Nonnegaat	ja	buiten			Raster 600 m (mogelijk)	kuikens van kade en agarisch geb		
Hoeksmeer	ja/nee		vinger aan de pols					
Hamdijk, Nieuweschans	nee		-					
Westerwoldse Aa	nee		-					
Bovenlanden noodwaterberging	nee		-					
Winschoterzijk	nee		-					
(Middelstum), Startenhuistermaar, Kantens	nee		-					
Veenhuizerstukken	ja	in	vinger aan de pols			ev. verruigen kade e,d,		
De Gaast, Blijham	zeer beperkt		-					
Reitdiepgebied	nee		-					
Lettelberterbergboezem	ja	buiten		vos niet	1000 m raster	kuikens van kade en agarisch geb?.		
Paterswoldsemeer	nee	in	-					
Oldambtmeer	nee		vinger aan de pols					
Polder Breebaart	nee		-					
Heveskes	nee		-					
Dollard Nieuw Statenzijk	nee		-					
Bolmeer	nee		-					
zandwinplassen Scharmer	nee		-					
Nieuweschans langs spoor	nee		-					

Ruidhorn	nee		-					
Eemshaventerrein	nee		-					
Rottumerplaat	nee		-					
Rottumeroog	nee		-					

Tabel 3 Geraamde kosten zomerganzen Grauwe Gans 2013/2014 incl. BTW						
Omschrijving	prioriteit	wie	maat-	bege-	onderzoek	
			regelen	leiding	dagen	kosten
Algemeen			kosten	dagen	dagen	kosten
opzetten junitelling jongen	2	uitbesteden				
<i>opzetten database</i>					1	
<i>invoer per gebied regelen</i>					3	
<i>uitvoeren junitelling jonge ganzen</i>		terreinbeheerders				
junitelling uitvoeren		wbe			-	
analyse schade 2010 t/m 2012		uitbesteden			3	
nadere uitwerking maatregelen		uitbesteden		3		
monitoring uitgevoerde maatregelen		terreinbeheerders			2	
rapportage effectiviteit maatregelen		uitbesteden			5	
Gebiedsgericht						
Lauwersmeergebied (incl. deel Frl)	2	uitbesteden				
bepalen maatregelen in veld					6	
Reservering uitvoeren maatregelen			€ 15.000			
Zuidlaardermeergebied	1	uitbesteden				
bepalen maatregelen in veld					6	
Reservering uitvoering maatregelen			€ 15.000			
Overleg vos niet meer bejagen				1		
De Onlanden, prov. Drenthe	1	uitbesteden				
overleg prov Drenthe en ws Noorderzijlvest				2		
kade inrichting/beheer Drenthe			-			
Dannemeer	1	uitbesteden				
overleg ws Hunze en Aa's/provincie				1		
Raster 350 m			€ 2.100			
			€			
Vos niet bejagen			-			
Beheeraanp. 20 m ruigte, draad nodig? Res.			€ 3.000			
			€			
opschuiven fietspad, geen meerkosten? Res.			-	1		
Tetjehorn Schildmeer experiment 2 jaar		uitbesteden				
opvanggebied inzaai en beheer	1	dhr. Kort				€ 13.000
begeleidend onderzoek	2	uitbesteden				€ 60.000
ganzettellingen						
pg's opvanggebied						
nesten/jongen tellen, eieren prikken/rapport	3	SBB	€ 4.000			
terugkoppeling werkgroep				2		
preventief raster 400 m	3	uitbesteden	€ 2.400			
gericht verruigen, draad	3	uitbesteden	€ 3.000			
Hondshalstermeer	1	uitbesteden				
overleg prov-wbe				2		
uitvoering reservering			€ 2.000			
Nonnegaat	1	uitbesteden				
overleg Noorderzijlvest/provincie				2		
600 m raster			€ 3.600			
afsluiten toegang boezem prev			€ 5.000			
Lettelberterbergboezem	1	uitbesteden				

overleg Noorderzijlvest en agrariër				2		
vos niet bejagen						
Raster 1000 m reservering			€ 6.000			
verruiging kade						
Veenhuizerstukken	4	uitbesteden		1		
kade verruigen						
Stedelijk gebied	3	uitbesteden			4	
risicoanalyse / maatregelen / rapportage						
Onvoorziene gebiedsmaatregelen			€ 35.000			
Vogels van elders beperken						
analyse ringdata Sovon	3	uitbesteden				€ 8.000
wegvangen boerenganzen			p.m.			
Gecoördineerde verjaging	1	uitbesteden			4	
overleg boeren, jagers, terreinbeheerders						
analyse, oplossingsrichtingen, rapportage			€ 2.500			
Opvanggebieden	1	uitbesteden			4	
analyse haalbaarheid en locatie / rapport			€ 2.500			
overleg LTO, terreinbeheerders en KNJV						
Som			€ 101.100	17	38	€ 81.000
gemiddeld dagtarief incl. reiskosten				€ 880	€ 880	
Totaal kosten			€ 101.100	€ 14.960	€ 33.440	€ 81.000
			€	116.060	€	114.440
Totaal bedrag				€		230.500

Quick scan Grauwe Ganzen zomergebieden Groningen

Maatregelen om potentiële schade door overzomerende Grauwe Ganzen te voorkomen

1. Inleiding

In juni 2011 is in Provinciale Staten van Groningen een motie aangenomen waarin Gedeputeerde Staten verzocht werden alternatieve methoden (‘gansvriendelijk, anders dan reducerend afschot’) voor het voorkomen van ganzenschade te onderzoeken en hierbij in ieder geval het zogenaamde ‘bewegende afweerdraad’ en het ‘inzaaien van klaver’ te betrekken. Door de provincie is € 150.000 beschikbaar gesteld voor onderzoek en maatregelen in gebieden. Op basis van vooronderzoek is in juni 2012 een eerste aanpak bestuurlijk vastgesteld (KNJV, LTO, ANV Meervogels, ANLV Slochteren, provincie Groningen en SBB). Het definitieve plan van aanpak zal naar verwachting in december 2012 met een aanvraag voor cofinanciering richting Faunafonds gaan.

Bij Tetjehorn bij het Schildmeer is een onderzoeksopzet voor “het inzaaien van klaver” opgezet (een onderzoeksopzet voor een experiment met ‘bewegend afweerdraad behoorde niet tot de mogelijkheden).

Er is ook een lijst opgesteld met de mogelijk te nemen ‘gansvriendelijke’ maatregelen in natuurgebieden en agrarische gebieden met als doel ganzenschade te voorkomen (zie voor een samenvatting daarvan bijlage 1). Het betreft maatregelen om aantallen ganzen en schade te verminderen door:

- het aantal vliegvlugge jongen en ruiers te beperken (stabilisatie/afname populatie);
- het bezoek van ganzen van elders te beperken;
- gecoördineerde verjaging in het agrarisch gebied rondom meren en moerassen en langs de kust, speciaal in de kwetsbare perioden, zowel gericht op standvogels als vogels van elders;
- inzetten van zomeropvanggebieden.

Om tot slot te bepalen welke kansrijke maatregelen nader uitgewerkt en uitgevoerd kunnen worden, zijn voorafgaand aan het feitelijke project 25 natuurgebieden en hun omgeving bezocht in oktober en november 2012 (voorliggende quick scan).

Al deze onderdelen samen worden verwerkt in het definitieve Plan van Aanpak.

2. Quick scan

- Natuurgebieden met broedende ganzen en de directe omgeving daarvan zijn bezocht met een ganzenskundige en terreinbeheerder. Aan de hand van een checklist is een beeld verkregen van de situatie (zie bijlage 2, checklist inventarisatie gebieden);
- Vervolgens is bepaald welke maatregelen per gebied mogelijk zijn (zie bijlage 1, checklist maatregelen). Deze zijn in aanbevelingen gegoten;
- Uiteindelijk bepalen de inrichting van de natuurgebieden en hun directe omgeving (waterschapskades, meren, agrarisch gebied), de inpasbaarheid binnen de natuurdoelstellingen, de samenwerking van betrokken partijen, en een grove kosten-baten analyse welke (combinatie van) maatregelen in de praktijk zinvol en haalbaar zijn. Maatregelen die uitvoerbaar zijn in de komende twee jaar, worden opgenomen in het project ter uitvoering;
- Sommige maatregelen, bv. inrichting en beheer van waterschapskades vergen nader overleg. In de quick scan is overlegd met werknemers van de waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest over de (on)mogelijkheden van gewenste aanpassingen in het kadebeheer t.b.v. ganzen (zoals ruigtezones en steile oevers van scheidingsloot naar agrarisch gebied). Veiligheid van de kades en van personeel dat werkt op de kades moeten natuurlijk gewaarborgd blijven en de mogelijkheden zijn beperkt. Men is bereid ter plekke te kijken of er oplossingen te vinden zijn, bij signalering van problemen. Ook is overleg met de KNJV gevoerd

over het niet bejagen van de vos.

3. Beperken vliegvlugge jongen

3.1. Algemeen

In de provincie zijn twee grote ganzengebieden te onderscheiden. Het Lauwersmeergebied en de 'moerasgordel', die loopt van De Onlanden in de Kop van Drenthe via het Zuidlaardermeergebied naar het Schildmeer. Daarbuiten komen verspreid (nu) kleine populaties ganzen voor. De ganzenbroedgebieden staan op kaart 1. De aantallen broedparen per gebied staan in tabel 1. In tabel 2 staan de voorgestelde maatregelen/aanbevelingen.

In moerasgebieden broeden van nature ganzen. De hoeveelheden daarbij worden bepaald door de draagkracht van het natuurgebied. Waterriet en eilandjes omgeven door diep water leveren goede broedplekken voor ganzen en voor andere vogels waarvoor de moerassen aangelegd worden. Op de drogere delen in het gebied hebben de ganzen minder kans, omdat de vos daar flink kan huishouden. Moeder de gans broedt in vier weken de eieren uit zonder van het nest te gaan en vader gans houdt de wacht. Zij fourageren en ruien met de jongen in de opgroeigebieden op de plekken waar het veilig is. In de praktijk betekent dit dat zij tot zo'n 20-30 m vanaf het open water fourageren. In het moerassige deel is weinig voedsel voor de kuikens. De extensief begraasde faunarijke graslanden in de natuurgebieden zijn vaak de opgroeigebieden voor de jonge ganzen. Deze zijn het eerste decennium na inrichting vaak nog vrij productief, omdat zij op voormalige landbouwgrond liggen. Door extensieve begrazing verschromelen en verruigen ze geleidelijk. De jonge mannetjes trekken vaak weg om elders een broedplek te zoeken, terwijl de jonge vrouwtjes vaak een broedplek zoeken op de plaats waar zij geboren zijn.

In 2000 was het aantal broedparen Grauwe Gans in Groningen circa 5. In 2012 wordt het aantal broedparen geschat op ca 400. Een sterke stijging, die velen zorgen baart; vooral omdat in andere provincies de groei in een aantal gebieden enorm geweest is. Daar zijn veel gebieden waar kuikens op landbouwgebied of kades op zeer eiwitrijk voedsel opgroeien. Absoluut gezien zijn deze aantallen dan ook nog niet erg hoog⁶: In De Deelen in Friesland met een oppervlakte van ca 500 hectare, broeden al ruim 1000 paar! In Groningen is de vestiging van broedparen pas laat op gang gekomen. Er was al wel veel eiwitrijk gewas in het agrarisch gebied, maar buiten de provincie waren er voor ganzen veel aantrekkelijker broedgebieden. In Groningen was weinig moeras meer over, behalve het Lauwersmeer, waar in het Groninger deel nu 127 paren broeden. De afgelopen jaren is de hoeveelheid moeras weer toegenomen en komen er ook meer ganzen. Binnen de moerasgordel, die loopt van De Onlanden in de Kop van Drenthe naar het Schildmeer liggen twee gebieden met veel ganzen. Bij Tetjehorn (100 broedparen, populatieomvang geschat op 500 vogels) is de groei aan het afvlakken, maar in het Zuidlaardermeergebied is nog veel ruimte voor groei.

De quick scan levert op dat zonder het nemen van gansvriendelijke maatregelen het aantal vliegvlugge jongen nog sterk zal toenemen. Door het nemen van maatregelen kan deze sterke toename voorkomen worden. Desondanks zal nog een verdere groei optreden in het Zuidlaardermeergebied, een groei die past bij een moeras van die omvang.

- Als de kuikens opgroeien op eiwitrijke kades en agrarisch gronden buiten het natuurgebied (of weidevogelreservaten), is een zeer sterke groei mogelijk, waarbij relatief grote jongen ontstaan, die vet de winter ingaan. Dit is een situatie die zich veelvuldig voorgedaan heeft in Friesland en Noord-Holland, en in Groningen voorkomen moet worden. Hiervoor zijn bij de gebieden die het betreft maatregelen opgenomen.
- Geadviseerd wordt in Groningen jaarlijks in juni in de bekende broedgebieden het aantal jonge ganzen die nog niet vliegvlug zijn te tellen, waarbij tellers hun data kwijt kunnen op een website. Ook nieuwe gebieden worden hierbij opgenomen. De natuurbeheerders in het veld gaven aan hieraan mee te willen werken. Eind juni lijkt een goede tijd. Daarvoor is er nog grote

---

6

In 2008 werden 35.000 broedparen Grauwe Ganzen in Nederland geteld (Sovon, 2008).

sterfte onder de jongen. In juli worden de jongen vliegvlug. Ook in de eerste tijd dat ze kunnen vliegen sterven er relatief veel jongen.

- Geadviseerd wordt om bij ingrepen in het landelijk gebied (kadeversterking, waterberging, nieuwe natuurgebieden) en bij nieuwvestiging van Grauwe Ganzen de situatie te analyseren en gevallen zoals bij het in het vervolg beschreven Hondshalstermeer, Nonnegaat, Dannemeer en De Onlanden direct aan te pakken. Dat kan als er vroeg genoeg gansvriendelijke maatregelen getroffen worden.

3.2. Lauwersmeergebied

In het Lauwersmeergebied neemt het aantal broedparen van de Grauwe Gans nog toe (nu 640 paar, waarvan 127 in het Groninger deel), maar stabiliseert het aantal succesvolle broedvogels, wat resulteert in een stabilisatie van het aantal vliegvlugge jongen en wat uiteindelijk leidt tot evenwicht tussen geboorte en sterfte in de populatie. Er ontstaat dan een populatie die past bij de draagkracht en het natuurbeheer van het Lauwersmeer.

- Geadviseerd wordt de vinger aan de pols te houden door jaarlijks een schatting te doen van aantal broedparen (bijna vliegvlugge kuikens tellen is hier moeilijk maar niet onmogelijk);
- Als maatregel om het aantal vliegvlugge jongen te reduceren wordt geadviseerd om in dit grote gebied maatregelen nader te beschouwen die de weg naar de verschillende opgroeigebieden en de opgroeigebieden zelf minder toegankelijk en/of onveiliger en minder voedsaam maken voor opgroeiende kuikens (vershraling, verruiging, plaatselijke struweelvorming, slimme aanpassingen in begrazing). Hierbij dient ook het Friese deel van het gebied te worden betrokken. Het gebied was te groot om dit in de quick scan te doen;
- Als maatregel om het aantal vliegvlugge jongen verder te reduceren leek op het eerste gezicht peildynamiek met kans op overstroming een optie (beleidslijn SBB, past bij realisatie Natura 2000 doelen); hieraan zitten echter veel maatschappelijke haken en ogen.

3.3. Moerasgordel

3.3.1. Zuidlaardermeer, Dannemeer en De Onlanden

In de moerasgordel is zonder aanvullende maatregelen nog sterke groei van vliegvlugge jongen van Grauwe Ganzen te verwachten. Het gaat daarbij om het Zuidlaardermeergebied, Dannemeer 2 (waarvan de aanleg net gestart is) en De Onlanden (in de Kop van Drenthe). Zonder maatregelen zullen de kuikens in de toekomst ook op eiwitrijke kades en landbouwgrond komen met ongebreidelde groei tot gevolg. Met het nemen van maatregelen kan de groei beperkt blijven tot een groei die past bij de draagkracht van deze gebieden. Desalniettemin zal er dan ook nog sprake zijn van groei.

Zuidlaardermeergebied (nu 82 paar)

Uitvoering van onderstaande adviezen zal de groei sterk kunnen reduceren, al zal er zeker nog sprake zijn van flinke groei in dit jonge, uitgestrekte natuurgebied, maar dan wel passend bij de draagkracht van het natuurgebied. De opgroeigebieden zullen overigens geleidelijk aan gaan verruigen en vershralen.

- Het gebied bestaat uit vele deelgebieden, die niet afzonderlijk in de quick scan bekeken konden worden. Geadviseerd wordt om het gebied uitgebreider te bezoeken en de bereikbaarheid en het beheer van de huidige en potentiële opgroeigebieden binnen en buiten het natuurgebied nader te beschouwen om daarmee de mogelijke groei aanzienlijk te beperken. Aanbevolen wordt hierbij ook het Drentse deel te betrekken;
- Geadviseerd wordt om de vos hier niet meer te bejagen. Hiertoe is overleg met agrariërs in het gebied (deels met weidevogelovereenkomsten) en jagers nodig.

Grauwe Ganzen broeden vanaf begin maart in waterriet (riet met meer dan 40 cm water eronder), rietlanden, ruigtes en op eilandjes in allerlei vegetaties. Zij broeden altijd vrijwel direct grenzend aan water. Het vrouwtje blijft continu op het nest en eet niet. Alleen in waterriet en op eilanden

omgeven door diep water zijn de nesten veilig. De vos verjaagt een broedende gans van het nest, en rooft een paar eieren. De broedster komt pas de volgende ochtend weer terug en dan hebben das en steenmarter ook hun slag al geslagen (in prep. Sovon). Soms pakt de vos ook de broedster. Nesten die voor de vos bereikbaar zijn, worden bij aanwezigheid van vossen met jongen bijna alle gepredeerd (in prep. Sovon). Eilanden omgeven door breed, diep water kan de vos bereiken, maar als ze niet groot genoeg zijn voor een vossenburcht, zal zo'n eiland niet vaak bezocht worden. Ook in waterriet kan een vos ganzennesten prederen, maar meer sporadisch. Recent onderzoek (in prep. Sovon) geeft aan dat combinaties van vos, veel broedende ganzen en weidevogels, goed kunnen uitpakken. Geadviseerd wordt dan ook de weidevogelpopulaties in gebieden met broedende ganzen te volgen.

De Omlanden (nu nog vrijwel geen broedparen)

Zonder maatregelen zal in de Omlanden een nieuwe omvangrijke populatie van broedende ganzen ontstaan, waarvoor het opgroeigebied niet snel beperkend zal zijn. Nu, net na de aanleg, kan nog ingegrepen worden met gansvriendelijke maatregelen, waardoor een veel kleinere populatie ontstaat die past bij de draagkracht van het natuurgebied.

- Advies om contact te zoeken met de provincie Drenthe en waterschap Noorderzijlvest, die de inrichting van dit 1700 ha grote gebied recentelijk verzorgd hebben, met het verzoek om de potentiële opgroeigebieden die ontstaan zijn, te beperken. Dit lijkt mogelijk zonder conflicten met de natuurdoelen. Met name op de kades liggen uitgestrekte voedselgebieden, zij moeten ontoegankelijk worden voor kuikens van ganzen. Zij kunnen dan ook niet meer op de graslanden achter de kades komen. In overleg met de plaatselijke dijkbeheerder werden deze kaden genoemd als plekken waar mogelijk wel oplossingen gevonden kunnen worden in de sfeer van steile kadesloten, rasters en verruiging. Dit is nodig om een sterke, ongebreidelde groei van ganzen te voorkomen, die uit zullen waaiëren en fourageren rond de moerasgordel die zich uitstrekt tot het Schildmeer. Dit gebied vergt duidelijk een nadere analyse, want zonder ingrepen wordt dit één van de grootste ganzenbroedgebieden van de moerasgordel.

Dannemeer (nu nog geen broedparen)

Dannemeer 2 is bijna in uitvoering. Voorkomen moet worden dat de kuikens opgroeigebied hebben op de aangrenzende kades. Als onderstaande maatregelen uitgevoerd worden, zal een populatie ontstaan die past bij de draagkracht van het moeras. De maatregelen lijken goed uitvoerbaar, over het raster is al even contact geweest met de initiatiefnemers, over de andere zaken is nog nader overleg nodig.

- De kade in het noorden grenzend aan de agrarische enclave in te rasteren over ca 350 m (of de kade laten verruigen) om te voorkomen dat kuikens opgroeien op de kades en op achtergelegen grasland. De kade is vanaf het water bereikbaar voor kuikens;
- Tussen het begraasde deel aan de oostzijde op de glooiend opgehoogde kade (onderdeel natuurgebied) en de waterrijke delen een 25 m brede ruige droge strook laten ontwikkelen voor de start van begrazing, om te voorkomen dat het weliswaar extensief begraasde deel opgroeigebied voor kuikens wordt; Het geplande fietspad in het zuidelijke deel wat dichter langs de grens van water en het begraasde gebied leggen. Het begraasde deel wordt dan onveilig voor ganzen met kuikens, waardoor ze het minder snel zullen betreden;
- Aanbevolen wordt de vos niet te bejagen. Vossen zullen vooral in de ondiepe moerasdelen de nesten en op het begraasde deel aan de oostzijde de ganzenkuikens belagen.

3.2.2. Overige delen van de moerasgordel

Van de overige gebieden in de moerasgordel is alleen Tetjehorn een gebied met veel broedvogels. Als voorkomen wordt dat de ouders met jongen het gebied uit gaan zal het aantal vliegvlugge jongen niet toenemen en is stabilisatie van de populatie te verwachten.

Tetjehorn (100 broedparen)

- Ouders verlaten het gebied tot nu toe niet met nog niet vliegvlugge jongen. In 2012 trok een aantal wel naar de zorgboerderij. Omdat het opgroeigebied zijn grenzen bereikt heeft en verder verruigt en verschraalt, wordt preventief langs het fietspad aan de westkant een raster geplaatst over 400 m en verder de vinger aan de pols gehouden. Het gericht laten

verruigen van de randen van Tetjehorn (niet laten begrazen door koeien) is een maatregel die ingezet kan worden als ganzen met jonge kuikens op zoek gaan naar opgroeigebied buiten Tetjehorn in agrarisch gebied. Dit laatste kan leiden tot een niet gewenste toename van het broedsucces;

Westerpolder, De Rijpema, De Lettelberterpetten, Ae's Woudbloem en Omgeving Glimmen

Hier wordt geen groei van de populaties verwacht. Het gaat om populaties waar al jaren minder dan vijf broedparen zitten en de kuikens opgroeien binnen het natuurgebied. De draagkracht van de natuurgebieden bepaalt hier de omvang van de populatie.

3.3. Overige gebieden

Naast de genoemde gebieden in de moerasgordel dreigt bij twee andere gebieden een sterke groei (Hondshalstermeer en Nonnegaat). In de overige gebieden broeden (vaak al jaren) minder dan vijf broedparen; in deze laatste gebieden worden geen maatregelen voorgesteld.

Hondshalstermeer (22 broedparen)

Doordat de ganzen op vosveilige eilanden broeden en opgroeien op de kades en achterliggend agrarisch gebied kan hier een onbeperkte groei optreden. De populatie ganzen eet in zomer en winter eiwitrijk gras, waardoor ze weldoervoed aan het broeden gaat en veel jongen groot brengt. Het gewicht van deze ganzen is groter dan van soortgenoten die in natuurlijke systemen opgroeien. Gansvriendelijke maatregelen zijn hier niet voorhanden. De kades die grenzen aan het meer/de boezem zijn over zeer lange lengte bereikbaar. De eilanden kunnen niet ingerasterd worden. Eieren schudden is hier geen optie.

- Advies om zo snel mogelijk in te grijpen om te voorkomen dat deze populatie sterk door groeit. Gansvriendelijke maatregelen zijn hier niet mogelijk. Geadviseerd wordt andere methoden in te zetten (bejaging, hoewel dit weliswaar niet past binnen het kader van de opdracht).

Nonnegaat (5 broedparen)

Nonnegaat is een pas aangelegd nieuw natuurgebied op een voormalig baggerdepot in het kader van kwaliteitsverbetering voor de Kaderrichtlijn Water. Nevendoelen zijn moerasvogels als Bruine Kiekendief en Roerdomp. Komende winter wordt de inrichting afgerond.

- Geadviseerd wordt om 600 meter gaas langs de grens van moeras en kade aan te leggen. Mogelijk is bij nadere beschouwing meer nodig. Bij de aansluiting van de boezem bekijken in hoeverre dit deel ontoegankelijk gemaakt kan worden voor kuikens. Andere gansvriendelijk methoden zijn hier niet voor handen.

Lettelberterbergboezem (15 broedparen)

- Ook bij de Lettelberterbergboezem worden een aantal maatregelen voorgesteld, die nader uitgewerkt kunnen worden. Als daar geen bevredigende oplossing kan worden gevonden, kan ook hier het probleem niet met gansvriendelijke methoden opgelost worden.

In de **overige gebieden** waar veelal minder dan 5 broedparen zitten, zie tabel 1, groeien de kuikens op binnen het natuurgebied en wordt geen wezenlijke vergroting van de populatie verwacht. Het betreft de natuurgebieden Hoeksmeer, Hamdijk Nieuweschans, Bovenlanden, Winschoterzijk, Startenhuistermaar, Veenhuizerstukken (14 broedparen), De Gaast Blijham, Reitdiepgebied, Paterswoldsemeer, Oldambtmeer, Polder Breebaart, Heveskes, Dollard Nieuw Stanzijk, Zandwinplassen Scharmer, Nieuweschans langs spoor, Ruidhorn, Eemshaventerrein, Rottumeroog en Rottumerplaat (15 paren).

4. Beperken ganzen van elders

Zwervers uit de standpopulaties binnen Groningen

Zwervers uit de broedgebieden in de moerasgordel fourageren in hun opgroeigebieden, maar zij zwermen ook uit over de hele moerasgordel en de graslanden in een zone van ca 5 km

daaromheen. Tussenliggende akkers bezoeken ze bij het inzaaien en vlak voor de oogst (als het graan legerd). Graslanden zijn vooral bij het inzaaien kwetsbaar. Bovendien eten de ganzen gras dat niet voor hen bestemd is;

- Bij Tetjehorn wordt geëxperimenteerd met een opvanggebied waarin de aantrekkingskracht van witte klaver en gras vergeleken wordt. Nader uitgewerkt moet worden, ook met de ervaringen die met zomeropvanggebieden opgedaan zijn in Noord-Limburg, of opvanggebieden een rol kunnen spelen bij het verminderen van schade. Deze opvanggebieden zouden dan in de moerasgordel, in de eerste plaats bij Tetjehorn en het Zuidlaardermeergebied, komen te liggen.

De ganzen die te jong zijn om te broeden (ze broeden pas vanaf een jaar of vier), niet gepaarde ganzen, ganzen die te oud zijn om te broeden en ganzen die niet tot broeden komen of waarvan het broedsel mislukt is, vormen vaak groepen: de zwervers. Zij kunnen in de broedtijd in de opgroeigebieden fourageren, vooral als er uitgestrekte extensief begraasde delen zijn, zoals in het Lauwersmeer. Als daar voldoende aantrekkelijk voedsel is blijven zij daar hangen. Maar als er eiwitrijk grasland grenst aan het natuurgebied waaieren zij in die periode ook uit over graslanden in de omgeving. Vooral als de grens niet duidelijk is voor de ganzen en het vlakbij is. De zwervers rond Tetjehorn fourageren op de extensief begraasde delen en de graslanden in de omgeving. De akkers hebben een geringe aantrekkingskracht op de ganzen, behalve bij pas ingezaaide akkergewassen of bij legerend graan. Bij het Lauwersmeer fourageren zij op de extensief begraasde delen en waaieren uit richting de Friese zijde van het Lauwersmeer naar de graslanden. Naar de Groninger oostzijde waaieren zij alleen uit in de oogsttijd van de akkerbouwgewassen. Bij het Zuidlaardermeer fourageren zij op de weidevogelgebieden in het natuurgebied, maar zij zwerven ook uit over de graslandgebieden langs de in ontwikkeling zijnde moerasas tot aan Tetjehorn, waar zij op ondiepe plassen overnachten. Naast hun eigen natuurgebied kunnen de ganzen dan ook ander open water in de vorm van meren en ondiepe plassen, plas dras situaties in graslanden en moerassen als overnachtingsplek gebruiken. Zij fourageren vaak binnen 5 km van de rustplaatsen (in de praktijk nu ca 1 km).

Ruiers van elders vlak voor en van na de ruitijd

Ganzen kunnen gedurende circa vier weken niet vliegen tijdens de rui. Zij verzamelen zich om te ruien vanaf eind mei/begin juni in moerassen met open water, mits zij daar direct in de nabijheid van het water veilig kunnen fourageren.

De aantallen vogels vlak na de ruitijd (julitelling) vertonen een sterke toename tussen 2009 en 2012. Deze toename kan niet verklaard worden uit een toename van de standpopulaties. Hier speelt ook de toename van ganzen van elders een rol. Welk deel van de schade veroorzaakt wordt door 'vogels van elders' en welk deel door de standpopulatie is onbekend.

In de keuze van ruigebieden (juni) zijn Grauwe Ganzen flexibel en er treedt dan relatief veel vermenging op tussen verschillende populaties. Er zijn zowel geringde/halsband vogels uit het hoge noorden, als vogels uit Friesland en van de Randmeren gesignaleerd. Mogelijk is de toename van de aantallen in half juli te verklaren door de groei van populaties en de intensivering van de bejaging elders in het land. Vermoedelijk nemen de ganzen van elders nog verder toe.

- Geadviseerd wordt een nadere analyse van de aanwezige ringdata uit te voeren. Dit kan meer inzicht geven in de herkomst van de ganzen die in Groningen aanwezig zijn (of uit Groninger standpopulaties of van elders);
- Geadviseerd wordt om de julitelling van de wbe 's te continueren;
- Er zijn weinig aanknopingspunten om het aantal vogels dat van elders komt te beperken. Daarvoor zijn maatregelen rond de standpopulaties elders nodig. En zolang het agrarisch gebied aantrekkelijk is, zullen er ganzen Groningen bezoeken. In het hoofdstuk over verjaging wordt hier nog nader op ingegaan.

In de tweede helft van juli 2009 zijn tijdens een landelijke zomerganzen telling door Sovon in de hele provincie Groningen 1350 Grauwe Ganzen geteld⁷. Het aantal overzomerende ganzen in Tetjehorn en omliggende gebieden is in 2012 toegenomen ten opzichte van 2009. Tijdens een zomerganzen telling van 21 juli 2012 na de ruitijd zijn in Midden-Groningen, het Zuidlaarder-

---

⁷ In 2009 werden midden juli 190.000 Grauwe Ganzen in Nederland geteld (Sovon, 2009). Sindsdien is de groei nog doorgegaan.

Hondshalster- en Hoeksmeergebied 3000 Grauwe Ganzen geteld⁸. Door de wbe's zijn op diezelfde dag in heel Groningen 4738 Grauwe Ganzen geteld inclusief de in de vorige zin genoemde gebieden. Uit halsbandwaarnemingen blijkt dat er in juli ook vogels in Groningen zitten die afkomstig zijn uit Friesland of uit het gebied van de Randmeren en zelfs zo nu en dan uit Noorwegen.

Er ruien Grauwe Ganzen in het Lauwersmeergebied (2300 in 2012), in De Groeve bij Tetjehorn (250-300 in 2012) en in het Zuidlaardermeer (onbekend aantal). Dat zijn geringe aantallen in vergelijking met de Oostvaardersplassen met 20.000 ruiers, maar dat is natuurlijk een gebied waar op het water geen recreatie is. Zij fourageren daarbij op grazige vegetaties, maar kunnen ook als ze waterriet eten, waterrietvelden oprollen, zoals bij Tetjehorn. Voor de ruitijd krijgen de zwervers van bijvoorbeeld het Lauwersmeer gezelschap van andere zwervers. Zij komen ruien in het Lauwersmeer. Maar ook gaan ganzen uit Groningen buiten Groningen ruien. Ze zijn soms erg mobiel. Uit halsbandonderzoek is bekend dat uitwisseling plaatsvindt tussen gebieden in Midden-Groningen, vogels van het Zuidlaardermeer zitten bijvoorbeeld in Tetjehorn, en ook met gebieden verder weg, tot Zuid-Scandinavië aan toe. In Tetjehorn, waar ringonderzoek gedaan is, zitten in de ruitijd vogels vanuit Denemarken en vanuit het Zuidlaardermeer, maar ook uit Noorwegen en Zweden. Een vrouwelijke vogel, geboren in Tetjehorn, is als broedvogel aangetroffen in Zweden. Er zijn aanwijzingen dat tussen de 'standpopulaties' in het noorden veel meer uitwisseling plaats vindt dan in de rest van het land. Het lijkt erop dat bij de noordelijk populaties verhoudingsgewijs meer vermenging op treedt dan in andere delen van het land. Na de ruitijd, waaieren ook de ganzen met jongen uit de opgroegebieden uit. De ganzen gebruiken dan ook andere plekken als overnachtingsplaats.

- Zodra er eind juli/augustus op de akkers geoogst wordt en de oogstresten op de akkers beschikbaar zijn, trekken de ganzen, ook van elders, op de akkers. Dit houdt ze weg van de graslanden. Geadviseerd wordt oogstresten zo lang mogelijk te laten liggen, juist in de periode dat er relatief veel schade van ganzen in andere gebieden op graslanden is (eind juli, begin augustus; alleen gebaseerd op Tetjehorn);
- Geadviseerd wordt groepen boerenganzen zonder eigenaar weg te vangen. Ganzen die toevallig overtrekken, trekken zij aan;

Her en der in de provincie zijn groepen en groepjes boerenganzen aanwezig, zonder eigenaar. Boerenganzen zijn gefokt vanuit wilde Grauwe Ganzen, ze zijn wit, donsrijk en vet en broeden in groepen, kenmerken waarop gefokt werd. Ze kunnen vaak niet of slecht vliegen en hebben in het wild een laag broedsucces. Zij kunnen 20-30 jaar oud worden.

5. Gecoördineerde verjaging en opvanggebieden

Gecoördineerde verjaging en opvang in opvanggebieden om schade te beperken

In 2011 is € 17.000 aan schade door zomerganzen uitgekeerd (1 mei -1oktober), waarvan 64% veroorzaakt door Grauwe Gans (zie het plan van Aanpak zomerganzen Groningen, december 2012 voor de beknopte analyse van de schade). Aan de Groninger kant van het Lauwersmeer is de uitgekeerde schade vermoedelijk beperkt door de akkerbouwgewassen die geteeld worden. De meeste uitgekeerde schadevergoedingen voor Grauwe Ganzen in Groningen betreffen de directe omgeving (binnen een straal van een km) van meren of moerassen met open water. Ganzen vliegen dagelijks meerdere malen tussen voedselgebied en drink-/rustplaats. Het beperken van de vliegafstand levert energetisch voordeel op. Vaak grenzen de voedselgebieden direct aan de drink-/rustplaatsen, zoals bij Tetjehorn, de Westerpolder, het Hoeksmeer, het Hondshalstermeer en de Onner- en Oostpolder. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de meeste uitgekeerde schadevergoedingen in Groningen in de directe omgeving van meren en moerassen met open water en in de kuststreek liggen.

---

⁸ Totaal zijn op 21 juli 2012 in Midden Groningen 3678 ganzen geteld, waarvan 2994 Grauwe Gans, 415 Grote Canadese Ganzen, 121 Nijlganzen, 82 Soepganzen, 11 Brandganzen en 3 Kolganzen).

Meer ganzen geven meer schade. Het aantal ganzen zal nog stijgen. De vogels zwermen binnen Groningen uit over de hele moerasgordel en fourageren in een zone van maximaal circa 5 km (uit de literatuur ca 5 km, op dit moment in de praktijk ca 1 km) daaromheen, met name op de graslanden. In de oogsttijd, na de ruitijd, vertoeven zij ook veel op de akkers, waar ze dan geen schade doen.

- Geadviseerd wordt de zomerschade van de afgelopen jaren 2009-2012 voor heel Groningen nader te analyseren. De verwachting is dat de meeste schademeldingen gedaan worden in de periode na de ruijperiode. Dan zijn veel ganzen van elders aanwezig;⁹
- Meer ganzen geven meer schade. In hoeverre het om ganzen van elders gaat is niet duidelijk (zie hiervoor). De populatie van standvogels in de moerasgordel van Groningen zal nog toenemen; als alle adviezen en maatregelen uitgewerkt worden, zal de toename vooral afhangen van de ontwikkelingen in het Zuidlaardermeergebied (zie hiervoor). De vogels zwermen uit over de hele moerasgordel en fourageren in een zone van maximaal circa 5 km (uit de literatuur circa 5 km, op dit moment in de praktijk circa 1 km) daaromheen, met name op de graslanden. De verwachte toename in schade is te verminderen:
- Geadviseerd wordt gecoördineerde verjaging in een zone van 1 km rond de moerasgordel te stimuleren, vooral in de perioden waarin veel schade uitgekeerd is en schade verwacht kan worden. Bij gecoördineerde verjaging wordt in een gebied planmatig samengewerkt door agrariërs en jagers bij het signaleren van ganzen en verjaging van ganzen. Uit onderzoek blijkt dat gecoördineerde verjaging effectief is (met inhuur van een waarnemer/coördinator). In de praktijk stuit dit echter op een aantal bezwaren (samenwerking agrariërs over de grenzen van hun eigen bedrijf, samenwerking jagers buiten hun eigen jachtgebied, tijdsbeslag agrariërs en tijdsbeslag jagers) die getackeld zouden moeten worden (afspraken over het 's ochtends signaleren van ganzen, afspraken over vervanging bij verjaging, afspraken over gelijktijdige verjaagacties in een gebied). Geadviseerd wordt te onderzoeken of en hoe deze knelpunten opgelost kunnen worden. Ook in Friesland, waar veel meer Grauwe Ganzen aanwezig zijn, zijn er ideeën om dit meer te stimuleren. Mogelijk kan hiervoor een samenwerkingsverband opgezet worden;
- Verjagen kan naar natuurgebieden waar begraasde gebieden aanwezig zijn. In situaties waar deze opvang te gering is, komen opvanggebieden in beeld. De haalbaarheid (verminderde schade, kosten, aantrekkende werking) van zomeropvanggebieden moet nader uitgewerkt worden (op basis van ervaringen bij Tetjehorn en zomeropvanggebieden in Noord-Limburg, rol bij het verminderen van schade, aantrekkende werking, omvang). Deze opvanggebieden zouden dan in de moerasgordel in de eerste plaats bij Tetjehorn en het Zuidlaardermeergebied komen te liggen. Hoe eventueel opvanggebieden kunnen worden vormgegeven wordt in de pilot bij Tetjehorn uitgewerkt;
- Geadviseerd wordt oogstresten op akkers niet direct te ploegen. De resten kunnen juist in de periode dat er relatief veel schade van ganzen op graslanden, de ganzen wegtrekken van de graslanden. Op de akkers doen zij dan weinig schade.
- Geadviseerd wordt groepen boerenganzen zonder eigenaar weg te vangen. Zij trekken andere ganzen aan;
- De omvang van de toename van schade zal sterk afhangen van de realisatiemogelijkheden van een effectievere verjaging en eventuele opvang. In hoeverre de schade uiteindelijk onacceptabel is, is een politiek besluit. Meer gansvriendelijke mogelijkheden om schade te voorkomen dan bovenstaande, zijn de auteurs niet bekend.

Ongeveer 95% van de ganzen die in Nederland broeden gedraagt zich als standvogel. Ze blijven in Nederland. Binnen de noordelijke populaties is mogelijk meer uitwisseling. (De geschatte bijdrage van in Nederland broedende Grauwe Ganzen die zich in de wintermaanden in Nederland ophield, nam gestaag toe en was in de winter 2010-2011 zo'n 65 %).

De ganzen die opgroeien in de moerasgordel zullen door de aaneenschakeling van moerasgebieden, waarin goede slaap- en rustplaatsen zijn, uitzwermen over deze gordel en fourageren op de graslanden er omheen van De Onlanden tot rond het Schildmeer. De meeste individuen van een populatie houden zich het grootste deel van de tijd zelfs op in de directe omgeving van het gebied waar zij gebroed hebben. De zwervers zullen vermoedelijk langs de hele

---

⁹ Vrijwel alle uitgekeerde zomerganzenschade (1 mei - 1 okt) valt rond het Schildmeer in de laatste twee weken van juli en de eerste week van augustus en daarnaast in de laatste week van mei.

moerasgordel gaan hopen. Zij fourageren zelden verder dan 5 km van slaappleatsen (de meest gebruikte bestaan voor ongeveer een derde uit water en voor ongeveer 50% uit gras, lisdodde of riet). Vlak voor en na de ruitijd zullen er ook vogels van elders aanwezig zijn. Het betekent dat op de graslanden rond de gordel meer gefourageerd gaat worden. Vanuit de schadeproblematiek betekent dit dat een goede gecoördineerde verjaging noodzakelijk is met een goede afstemming over signalering van ganzen en de verjaging met ondersteunend afschot (toegestaan volgens huidige provinciale beleid), vooral in de periode dat gewassen kwetsbaar zijn. Verjagen kan alleen naar natuurgebieden waar begraasde gebieden aanwezig zijn. Anders blijven de ganzen alleen maar meer eten, omdat ze continu in de lucht zijn. In situaties waar deze opvang te gering is, lijkt het werken met opvanggebieden de enige 'gansvriendelijke' methode om schade te voorkomen van deze zomerganzen. Deze opvanggebieden zouden dan afgestemd moeten zijn op de omvang van de populaties. De opvanggebieden moeten zo dicht mogelijk bij/in het natuurgebied liggen, maar mogen niet bereikbaar zijn voor kuikens. Bij Tetjehorn wordt in de pilot met een opvanggebied geëxperimenteerd (trekt klaver meer ganzen aan dan gras en hoe houdt de klaver zich). Er wordt hier echter niet gecoördineerd verjaagd, maar op 'reguliere' wijze verjagen.

- Geadviseerd wordt gecoördineerd te verjagen van percelen in de nabijheid van natuurgebieden waarin begraasde voor ganzen aantrekkelijke gebieden aanwezig zijn. In situaties waar deze opvang te gering is, komen opvanggebieden in beeld. De haalbaarheid (vermindert schade, kosten, aantrekkende werking op ganzen van elders) van zomeropvanggebieden moet nader uitgewerkt worden (op basis van ervaringen bij Tetjehorn en zomeropvanggebieden in Noord-Limburg). Deze opvanggebieden zouden dan in de moerasgordel in de eerste plaats bij Tetjehorn en het Zuidlaardermeergebied komen te liggen.

6. Begroting

Er is een raming van de kosten gemaakt voor het uitwerken en tot uitvoering brengen van de maatregelen en adviezen van de quick scan, zoals genoemd in hoofdstuk 3 (quick scan) en in Bijlage 1 (experiment tetjehorn). Zij staan in tabel 1. De begroting van het project voor de jaren 2013-2014 bedraagt € 230.500,-. De provincie draagt 50 % bij in de kosten, zijnde 115.250 euro. Voor de andere 50 % wordt een aanvraag gedaan bij het Faunafonds. Het betreft € 114.440 aan onderzoek, 101.100 aan uitvoering concrete maatregelen in Groningen en , € 14.800 aan uitwerken/begeleiding adviezen en € 114.400 aan onderzoek.

De uit te besteden werkzaamheden zijn aangegeven in de begroting.

Opdrachtgever provincie Groningen en Faunafonds. Eindrapportage en tussenrapportages (in overleg) worden behandeld in de Faunabeheereenheid Groningen en de onderzoekscommissie van het Faunafonds.

Bij de rasters en bedrading is uitgegaan van een levensduur van 10 jaar en een kwaliteit waarbij het onderhoud minimaal is.

7. Aanbevelingen per gebied

7.1. Lauwersmeergebied.

Beheerder SBB, Jelle de Boer en Aldrik Pot

Bezocht: 2 november 2012

Samenvatting en aanbevelingen

Het Natura 2000 gebied Lauwersmeer (heden 639 "broedparen" Grauwe Gans, waarvan 127 in de provincie Groningen) zal naar verwachting de grootste populatie blijven huisvesten. Het aantal broedvogels zal nog iets toenemen, maar het aantal succesvolle vogels stabiliseert net, zoals in andere grote natuurgebieden als de Oostvaardersplassen, de Gelderse Poort en de Biesbosch, wat uiteindelijk leidt tot een evenwicht tussen geboorte en sterfte binnen de populatie.

- Geadviseerd wordt de vinger aan de pols te houden door jaarlijks een schatting te doen van het aantal broedparen (bijna vliegvlugge kuikens tellen is hier moeilijk, maar niet onmogelijk). De kuikens groeien binnen het natuurgebied op tot vliegvlugge vogels. Zij foerageren vooral op de verschillende extensief begraasde gebieden, grenzend aan veilig open water. De draagkracht van die gebieden bepaalt uiteindelijk het aantal jongen dat groot komt.
- Als maatregel om het aantal vliegvlugge jongen te reduceren wordt geadviseerd om in dit grote gebied maatregelen nader te beschouwen die de weg naar en de verschillende opgroeigebieden zelf minder toegankelijk en/of onveilig en minder voedzaam maken voor opgroeiende kuikens (vershraling, verruiging, plaatselijke struweelvorming, slimme aanpassingen in begrazing). Hierbij dient ook het Friese deel van het gebied te worden betrokken.
- Als maatregel om het aantal vliegvlugge jongen nog verder te reduceren leek op het eerste gezicht peildynamiek met kans op overstroming een optie; hieraan zitten echter veel maatschappelijke haken en ogen.
- Geadviseerd wordt oogstresten niet direct te ploegen, juist in de periode dat er relatief veel schade van ganzen, bijvoorbeeld aan de Friese kant, op graslanden is (eind juli, begin augustus).
De ganzen fourageren veel in het Lauwersmeer zelf. De agrariërs in Groningen hebben de afgelopen 10 jaar echter weinig last van deze ganzen gehad, doordat aan de Groninger kant vooral akkers liggen. Aan de Friese kant zwerven de ganzen wel uit over de graslanden, vooral in juli en augustus. In september komen er Grauwe Ganzen uit noord en oost Europa, Er wordt dan gefourageerd in het gebied, maar ook op oogstresten buiten het gebied.

Dit jaar ruiden er ruim 2300 Grauwe Ganzen in het Lauwersmeer, waar dan ook vogels uit Friesland en vermoedelijk ook uit Duitsland, Noorwegen en Denemarken zitten. In de ruitijd treedt de meeste menging op van groepen ganzen.

Wat opvalt

- Op dit moment is er geen of zeer beperkte overlast in Groningen, terwijl er een sterke groei van het aantal broedparen Grauwe Gans in het Lauwersmeer heeft plaats gevonden in de afgelopen 10 jaren, tot 639 broedparen in 2012, waarvan 127 op Groninger grondgebied (Kleefstra & de Boer in prep.).
- Het aantal broedvogels zal nog toenemen, maar het aantal succesvolle paren stabiliseert net als in Oostvaardersplassen (OVP (grens broedgebied bereikt))
- De inschatting is dat bij het huidige beheer nog een tijdje groei is en daarna afname (grens broedgebied bereikt door veroudering/verdroging rietvelden/optimale aanwezigheid vos).
- De Grauwe Ganzen fourageren voornamelijk in het Lauwersmeer jaarrond. In mei en juli – september wordt er gefourageerd op Friese graslanden. In de oogsttijd fourageren de ganzen ook veelvuldig op de Groninger akkers.
- Aan de Groninger kant van het Lauwersmeer is de uitgekeerde schade beperkt doordat er akkers liggen en geen graslanden. In de oogsttijd fourageren de ganzen wel op de akkers, zonder daar schade te doen.
- Op dit moment is er weinig peildynamiek in het gebied. Meer peildynamiek betekent dat nesten overspoeld kunnen worden of juist droog kunnen vallen. Ganzen hebben een hekel aan overspoeling; op de kwelders vestigen zij zich niet. Ingeschat wordt dat er bij meer peildynamiek minder ganzen tot broeden komen. Dan verdwijnen ook de huidige harde randen

van het water naar land of rietland en komen er weer meer slikken en kale platen.

Gebiedskenmerken

De ambitie voor natuur in het Lauwersmeer is rivier- en moeraslandschap. Rietmoerassen met hoge waterstanden en begraasde grazige vlakten zijn hiervan belangrijke onderdelen. Deze rietmoerassen zijn optimale broedgebieden voor de Grauwe Gans. De begraasde grazige vlaktes zijn geschikt voor overzomeraars en waar zij grenzen aan veilig open water voor opgroeiende kuikens. In de zomerperiode (1 mei -1 okt) fungeert het Lauwersmeergebied ook als rui, rust en fourageergebied voor ganzen uit allerlei gebieden (Friesland, Noorwegen), waarbij ze deels ook fourageren buiten het gebied (oogstresten op akkers aan vooral Groninger zijde, grasland aan Friese zijde).

Ganzen data

Broedende ganzen

- In 1989 werden de eerste Grauwe Ganzen in de zomermaanden gesignaleerd, In 1999 was het eerste zekere broedgeval bij 100 overzomeraars in het Friese deel van het meer. Aan Groninger zijde werd het eerste broedgeval pas in 2004 ontdekt. Er is sprake van een sterke gestage groei in aantal broedparen van de Grauwe Gans tot en met 2010, daarna is er sprake van fluctuatie. Dit leidde tot 639 broedparen in 2012, waarvan 127 op Groninger bodem.
- De ontwikkeling van het aantal vliegvlugge jongen Grauwe Gans is lastig in te schatten in zo'n groot gebied. De indruk bestaat dat er veel jongen groot komen.
- Brandganzen worden sinds 2002 vrijwel jaarlijks vastgesteld als overzomeraars, maar tot nu toe zijn er geen succesvolle broedparen geweest.

Ruiers

- In het Lauwersmeer (Groningen + Friesland) ruiden in 2012 ruim 2300 Grauwe Ganzen. In hoeverre hierdoor rietvegetaties worden aangetast is niet duidelijk.

Ganzen na de rui juli tot oktober

- Als er oogstresten op de akkers te vinden zijn (vanaf juli/augustus) fourageren Grauwe Ganzen in het gebied. Er komen dan na de rui ook Grauwe Ganzen van elders (Friesland). In juli 2012 zaten er zo'n 3500 Grauwe Ganzen, deze aantallen zijn een groot deel van het najaar aanwezig. Zij blijven in het gebied, maar fourageren ook op oogstresten. Aan de Groninger kant is geen/weinig grasland aanwezig. Graslandgebieden rond Anjum worden een groot deel van het najaar bezocht door de Grauwe Ganzen uit het Lauwersmeer.
- In september komen er Grauwe Ganzen uit noord en oost Europa. Er wordt dan gefourageerd in het gebied, maar ook op oogstresten buiten het gebied.
- De Brandganzen komen in september ook in groten getale naar het Lauwersmeer, zij fourageren met name in het Lauwersmeer zelf, maar ook veel op de graslanden aan de Friese kant van het gebied.

Broedgebieden

- Grauwe Ganzen broeden bij voorkeur in jong, nat riet. Rietmoerassen met hoge waterstanden zijn belangrijke onderdelen van het Natura 2000 gebied Lauwersmeer. Deze rietmoerassen zijn optimale broedgebieden voor de Grauwe Gans. Zij liggen voornamelijk op het Friese deel. In het Groninger deel broeden de vogels in natte stukken riet, op de grote eilanden, omgeven door diep water en in de vele rietkragen.
- De vos wordt niet bejaagd en is ook aanwezig op de grotere eilanden. In het gehele Lauwersmeer wordt niet gejaagd. Eilandjes met diep water er omheen voor de Groninger kust zijn relatief onrustig door recreatief gebruik. Op militair oefenterrein is wel bejaging, maar dat gebied is voor ganzen marginaal.
- Ook de Zeearend pakt Grauwe Ganzen en voert veel jonge ganzen aan zijn jongen. Dit heeft tot nu toe echter geen substantieel effect op de ganzenpopulatie.
- De inschatting is dat bij het huidige beheer nog een tijdje groei is en daarna afname (grens broedgebied bereikt door veroudering/verdroging rietveld en optimale aanwezigheid vos).

Opgroeigebieden

- De opgroeigebieden zijn de jaarrond begraasde gebieden (hoofdzakelijk aan de Friese kant, Schotse hooglanders en Konikpaarden) en de seizoens(periodieke)begrazing. De Groninger periodieke begrazing in de zomer en de ganzen in de winter zorgen ervoor dat de grazige vegetaties open en grazig blijven. De ganzen gaan zoveel mogelijk over open water naar de

opgroeigebieden. De kuikens fourageren nergens buiten het natuurgebied en zullen aan de Groninger kant ook op termijn niet naar buiten gaan (geen geschikte voedingsmogelijkheden op akkers en te onveilig/te ver van open water. Ze moeten tussen de 25 en 50 meter van open water kunnen fourageren.

Wat betekent een en ander voor groeimogelijkheden van de populatie?

Naarmate de populaties van Grauwe Ganzen groeien wordt het moeilijker onderscheid te maken tussen broedparen en rondhangende 'surplusparen'. Zo werden in 2009 336 territoria vastgesteld, maar op grond van het aantal volwassen vogels waren er circa 409 paren. Een groot aantal ganzen broedt blijkbaar niet. De inschatting is dat er bij het huidige beheer nog een tijdje groei is en daarna afname.

Minder ganzen van elders aantrekken kan door:

Broedgebieden kunnen niet minder aantrekkelijk gemaakt worden (doelsoorten Natura 2000 komen dan in gedrang). Voor ruigebieden (open water en nat rietland) geldt hetzelfde. Voor de begraasde delen (fourageergebieden tijdens het ruien, opgroeigebieden voor kuikens, fourageergebieden rest van het jaar voor overzomeraars) kan bekeken worden of zij minder mogelijkheden kunnen bieden, door slimme aanpassingen.

Schade is in agrarisch gebied

De uitgekeerde zomerschade voor Grauwe Ganzen in de kuststrook is tot nu toe beperkt. In 2008 ging het om € 0, in 2009 om € 1613, in 2010 om € 1730 en in 2011 € 5984, waarvan een geval eind juli bij Munnikenzijl van € 4300. Voor Kolgans is het 2008 € 0, 2009 € 542, 2010 € 2400, 2011 € 0, voor de Brandgans 2008 € 9630, 2009 € 542, 2010 € 400, 2011 € 0.

Aan de Groninger kant van het Lauwersmeer is de uitgekeerde schade vermoedelijk beperkt door de akkerbouwgewassen die geteeld worden. Geadviseerd wordt oogstresten niet direct te ploegen, juist in de periode dat er relatief veel schade van ganzen in andere gebieden op graslanden is (eind juli, begin augustus).

Ganzen aantrekken in zomeropvanggebieden

Niet van toepassing, het begraasde deel vangt grote aantallen ganzen op.

7.2 Zuidlaardermeergebied (onderdeel moerasgordel)

Beheerder Groninger Landschap, Alwin Hut en Michel Krol
8 november 2012

Aanbevelingen

- Het gebied bestaat uit veel deelgebieden die niet afzonderlijk bekeken konden worden. Geadviseerd wordt om de bereikbaarheid en het beheer van de huidige en potentiële opgroeigebieden binnen en buiten het natuurgebied nader te beschouwen om de groei te beperken. Aanbevolen wordt hierbij ook het Drentse deel te betrekken.
- Geadviseerd wordt om de vos hier niet meer te bejagen. Hiertoe is overleg met agrariërs in het gebied (deels met weidevogelovereenkomsten) en jagers nodig. Recent onderzoek (Sovon in prep.) geeft aan dat combinaties van vos, veel broedende ganzen en weidevogels, goed kunnen uitpakken voor de weidevogels. Geadviseerd wordt dan de weidevogelpopulaties te volgen.

In het Natura 2000 gebied Zuidlaardermeergebied zitten op dit moment ca 82 broedparen. Er wordt nog groei verwacht, in de delen waar de kuikens opgroeien in het natuurgebied. Doordat de vos niet maximaal aanwezig is in de broedgebieden en opgroeigebieden komen er in principe veel meer jongen groot, dan met een meer beperkte stand. Grote broedgebieden, waar de vos geen rol in kan spelen zijn ook aanwezig (eilanden omgeven door diep water, waterriet).

Het is dus van belang het opgroeigebied hier zo klein mogelijk te houden. De opgroeigebieden bestaan uit de extensief beheerde kades in de noordoostpunt, stukken in de noordoostpunt die

extensief begraasd worden, aan de westzijde de hooilanden langs de Hunze. Deze zullen geleidelijk aan verschromen en verruigen. Het centraal gelegen weidevogelgebied wordt op dit moment nog niet gebruikt als opgroeigebied; het kan echter wel over water bereikt worden vanuit de broedgebieden. Als de jongen te zijner tijd ook daar gaan opgroeien is een zeer sterke groei te verwachten.

Broedende Grauwe Ganzen (start begin maart) broeden in waterriet (riet met meer dan 40 cm water eronder), rietlanden, ruigtes en op eilandjes in allerlei vegetaties. Zij broeden altijd vrijwel direct grenzend aan water. Het vrouwtje blijft continue op het nest en eet niet. Alleen in waterriet en op eilanden omgeven door diep water zijn de nesten echt veilig. De vos kan een broedende gans van het nest verjagen, een paar eieren roven of soms ook de broedster pakken en ook kuikens (ervaring in Groningen, onderzoek in prep Gelderse poort). De broedster komt vaak pas de volgende ochtend weer terug en geconstateerd is dat das en steemarter dan hun slag kunnen slaan. Nesten die voor de vos bereikbaar zijn, kunnen bij aanwezigheid van vossen met jongen flink gepredeerd worden. Eilanden (omgeven door breed, diep water) kan de vos bereiken, maar als ze niet groot genoeg zijn voor een vossenburcht, zal zo'n eiland niet vaak bezocht worden. Ook in waterriet kan een vos ganzennesten prederen, maar meer sporadisch. Hoewel nog langs niet alles duidelijk is, wordt door de onderzoekers in de Gelderse Poort wel het advies gegeven: Beheer met als doel het bevorderen van predatie van ganzennesten door vossen (en andere predatoren) zal zich dus kunnen richten op het toegankelijker maken van nestplekken, het vermijden van eilanden en het creëren van ondiepe waterstanden.

Uit recent onderzoek in het rivierengebied blijkt dat bij de aanwezigheid van veel vossen en ganzen en weidevogels in een gebied of in gebieden naast elkaar, er aanwijzingen zijn dat het eerste legsel van de weidevogels toch goed groot komt. Het lijkt erop dat de vossen de grote ganzeneieren en kuikens een makkelijker prooi vinden dan de weidevogels, waar naar gezocht moet worden. Of dit in andere gebieden ook aan de orde kan zijn is niet duidelijk.

- Geadviseerd wordt gecoördineerde verjaging te stimuleren.

Aan de westzijde van het gebied zullen de graspercelen van agrariërs langs de rand, tegen de omliggende bebouwing en graslandpercelen in de Onner- en Oostpolder de komende jaren steeds meer overlast krijgen van de zwervers, die in het gebied geboren zijn. Ook zullen de vogels uitzwermen over de moerasgordel en in een ca 5 km brede zone daaromheen de graslanden bezoeken.

Gebiedskenmerken Natuurdoelen

De opgaven voor het Natura 2000 gebied Zuidlaardermeergebied inclusief het Zuidlaardermeer zijn:

1. Het creëren en in stand houden van voldoende plasdras-situaties voor Smient en Porseleinhoen;
2. Het herstellen van grote oppervlakten overjarig riet en waterriet voor de rietvogels met name de Roerdomp en de Rietzanger;
3. Behoud van voldoende goed leefgebied voor Kolgans, Kleine Zwaan en Grote modderkruiper;
4. Behoud van slaapplekken van Kolgans en Smient op de meren in het gebied.

Volgens een grove schatting vanaf de topografische kaart bedraagt de oppervlak circa 3000 ha.

Ganzendata

Zie tabel 1, Er broeden nu circa 82 paar. De eerste vestiging van Grauwe Gans vond plaats in 2004 in de Westerbroekstermadepolder.

Broedgebieden

- Advies is de vos hier niet meer te bejagen om extreme groei te voorkomen. Hiertoe is overleg nodig met agrariërs (weidevogelbeheer) en jagers. Advies is om ook in samenhang daarmee de weidevogelresultaten te volgen.

Er is een zeer grote oppervlakte broedgebied: rietland en waterriet in de noordoostpunt in de noodwaterberging (4a Westbroekstermadepolder, 4b Kropswolderbuitenpolder), een klein petgatcomplex (4i) in de Onner- en Oostpolder, eilanden in het meer (oostzijde Leinwijk) en in

de oeverlanden langs de westzijde van het meer).

Uit recent onderzoek blijkt dat bij de aanwezigheid van veel vossen en ganzen en weidevogels in een gebied of in gebieden naast elkaar, het eerste legsel van de weidevogels toch goed groot komt. De vossen prefereren de grote ganzeneieren en kuikens boven de weidevogels, waar naar gezocht moet worden. Zij schakelen later in het seizoen weer over op de weidevogels bij hun tweede legsel (in prep.).

Opgroeigebieden

De opgroeigebieden bestaan uit de extensief beheerde kades in de noordoostpunt, stukken in de noordoostpunt die extensief begraasd worden, de hooilanden langs de Hunze en graslanden rond de petgaten. Deze zullen geleidelijk aan verschromen en verruigen. Het centraal gelegen weidevogelgebied wordt op dit moment nog niet gebruikt als opgroeigebied; het kan echter wel over water bereikt worden vanuit de broedgebieden.

Agrarische omgeving

Het Zuidlaardermeergebied wordt begrensd door de omliggende bebouwing. De agrariërs die aan de oostzijde tegen de omliggende bebouwing landbouwgronden hebben en de agrarische gronden in het noorden van de Onner- en Oostpolder, zullen de komende jaren steeds meer bezoek krijgen van de zwerversgroep, die nog sterk zal groeien. Er treedt nu overlast op rond het petgatencomplex in de Onner- en Oostpolder

De jacht is verpacht aan een jachtcombinatie, die deze verder uitgeeft. Jacht is gericht op schadebestrijding. De vos wordt bejaagd (o.a. door middel van kunstburchten). De vos is wel aanwezig. De stukken particuliere grond verminderen snel.

Soepganzen

Bij Noordlaren zit een koppel witte ganzen bij een particulier, die grotendeels niet kunnen vliegen. Niet bekeken. Menging met deze groep moet voorkomen worden.

7.3 De Onlanden Drenthe (onderdeel moerasgordel)

Beheerder Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Aaldrik Pot (SBB) en Jacob de Bruin (NM)

Aanbevelingen

Dringend advies is om contact te zoeken met de provincie Drenthe en waterschap Noorderzijlvest die de inrichting van dit 1700 ha grote gebied recentelijk verzorgd hebben, met het verzoek om de potentiële opgroeigebieden die ontstaan zijn, te beperken. Met name op de kades liggen uitgestrekte voedselgebieden, die eigenlijk niet toegankelijk moeten zijn voor kuikens van ganzen. Dit geldt ook voor de graslanden achter de kades. In overleg met de plaatselijke kadebeheerder werden deze kaden genoemd als plekken waar mogelijk wel oplossingen gezocht kunnen worden in de sfeer van steile kadesloten, rasters en verruiging. Dit is nodig om een sterke, ongebreidelde groei van ganzen te voorkomen, welke zullen uitwaaiëren en fourageren rond de moerasgordel, die zich uitstrekt tot het Schildmeer. Dit gebied vergt duidelijk een nadere analyse. Op het eerste gezicht wordt dit zonder ingrepen één van de grootste ganzenbroedgebieden van de moerasgordel. Nu, in het begin, kan nog ingegrepen worden met gansvriendelijke maatregelen, zodat een populatie ontstaat die past bij de draagkracht van het natuurgebied.

Gebiedsbeschrijving

In de noordpunt van Drenthe, direct grenzend aan het Leekstermeer, ligt een nieuw 1700 ha groot waterbergings- en moerasgebied De Onlanden. De waterbergingsfunctie is geconstrueerd op eenmaal per 100 jaar. Hoewel het gebied in de provincie Drenthe ligt, wordt het hier wel meegenomen, omdat het onderdeel vormt van de moerasgordel die hier uiteindelijk ontstaat van de Kop van Drenthe tot en met het Schildmeer.

Totaal is het ca 2100 ha, beheerd door Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer en een klein stukje door Het Drents Landschap.

- Het onderdeel Leekstermeergebied (SBB) beslaat uit ca 600 ha moeras waar het water in slenken van oost naar west (ca 20%) doorstroomt. Delen daarin zijn geplagd.

- Het onderdeel de Eelder en Peizermeden (NM) bestaat uit
  - 600 ha moeras met daarin o.a. een meer van ca 30 ha met eilandjes. Uiteindelijk is het streven in het moeras naar zo'n 20% open water.
  - 500 ha vochtige hooilanden en natte schraallanden met daarin zo'n 75 ha petgaten/moerasbos en
  - 400 ha begraasd grasland.

De vos is aanwezig. In het gebied van Natuurmonumenten zijn nog enkele agrarische enclaves aanwezig bij de Schelfhorst en op de flank naar Peize.

Broedlokaties

Broedlokaties zijn er langs de oevers van het Eelderdiep, de ca 20 voormalige petgaten, op de eilandjes in het 30 ha grote meer en langs de slenken met open water in het doorstroommoeras. De waterdiepte in het doorstroommoeras is op dit moment minder dan de verwachte 50 cm; hoe dit gebied zich zal ontwikkelen en of waterriet tot ontwikkeling kan komen is niet met zekerheid te zeggen. Er is echter op dit moment toch al totaal ca 100 ha open water met geschikte oevers en eilandjes voor ganzen. Zeker is dat delen hiervan moeilijke bereikbaar zullen zijn voor de vos. Een jaar na inrichting zitten in het deel van Natuurmonumenten enkele paren Grauwe Gans. In de gedeelten van Staatsbosbeheer broeden nu enkele paren Grauwe Gans en enkele tientallen paren soepganzen. Ook hier is de vos aanwezig.

Opgroeigebieden

Als opgroeigebied kunnen de grote en brede kades fungeren, de agrarische enclave, waarachter plaatselijk agrarische graslanden liggen en de overgangszones. De kades worden agrarisch bemest en gebruikt met 3 snedes per jaar, dit geeft een eiwitrijk gewas, waardoor als de kades bereikbaar zijn voor ganzenkuikens, een ongebreidelde groei kan ontstaan. Deze kades zouden ontoegankelijk gemaakt moeten worden voor ganzen. Tijdens overleg met waterschap Noorderzijlvest werd aangegeven dat de kades hier zeer breed zijn en dat op deze kades mogelijk wel oplossingen gezocht kunnen worden in de sfeer van verruiging, steile kanten kadesloten en rasters. Sommige landbouwenclaves zijn, naar verwachting, wel te bereiken voor ganzengezinnen. Bij uitbreiding van de populatie zouden kuikens met ouders ook het Leekstermeer over kunnen steken en de Lettelberterpetten bereiken (zie aldaar).

7.4 Tetjehorn Schildmeer (onderdeel moerasgordel)

Beheerder SBB, Leon Luijten
26 november bezocht.

Aanbevelingen

- Ouders met nog niet vliegvlugge jongen verlaten het gebied tot nu toe niet met jongen. In 2012 trokken een aantal wel naar de zorgboerderij. Omdat het opgroeigebied zijn grenzen bereikt heeft en verder verruigt en verschraalt, wordt voorgesteld om preventief langs het fietspad aan de westkant een raster te plaatsen en de vinger aan de pols te houden (ca 1000 m). Het gericht laten verruigen van de randen van Tetjehorn (niet laten begrazen door koeien) is een maatregel die ingezet kan worden als ganzen met jonge kuikens op zoek gaan naar opgroeigebied buiten Tetjehorn in agrarisch gebied. Dit laatste kan leiden tot een niet gewenste toename van het broedsucces. Tot nu toe gebeurde dit niet.
- Als een opvanggebied voor zomerganzen kunnen mogelijk de 15 ha akker fungeren. Dit kan meegenomen worden bij de uitwerking van de aanbeveling over opvanggebieden, zie bij algemene aanbevelingen. Het opvanggebied moet dan wel afgeschermd worden met raster voor ganzen met kuikens, waar dit in de buurt van water ligt. In de pilot zal 6 ha hiervan als proefgebied fungeren voor het testen naar het verschil in aantrekkingskracht voor ganzen tussen klaver en gras.
- Zie verder bij Pilot Tetjehorn.

Het aantal paren was in 2011 91 en in 2012 100, zie tabel 1. De percentages jongen in de najaarspopulatie nemen af (2008 27%, 2009 26%, 2010 10%, 2011 17%, 2012 14%). De afname wordt vermoedelijk veroorzaakt doordat het opgroeigebied de laatste jaren de beperkende factor is geworden. Als de sterfte in een Grauwe Ganzenpopulatie gemiddeld zo'n 20% per jaar is, is er hier

geen sprake meer van groei.

Gebiedsbeschrijving

Doelstelling van het gebied is moeras met soorten als Bruine Kiekendief en Roerdomp en kruiden- en faunarijck grasland. Voormalig landbouwgebied, inrichting afgerond in 2002, oppervlak ca 160 ha. Bestaat uit extensief begraasde graslanden (80 ha) en ondiepe plassen en verlandingszones en er ligt ca 15 ha akkergebied voor opvang van ganzen en eenden.

Broedgebied

De ganzen broeden in waterriet en in minder natte rietlanden/ruigtes. In de laatste worden zij gepredeerd door de vos. In het noordoostelijk deel fungeert een deel van het broedgebied ook als ruigebied. De ganzen rollen tijdens de rui hun eigen broedgebied op door het opeten van het riet. Er deden in 2012 ca 100 paren een broedpoging. De percentages jongen in de najaarspopulatie nemen af (2008 27%, 2009 26%, 2010 10%, 2011 17%, 2012 14%). De afname wordt vermoedelijk veroorzaakt doordat het opgroeigebied de laatste jaren de beperkende factor is geworden. Als de sterfte in een Grauwe Ganzenpopulatie gemiddeld zo'n 20% per jaar is, is er hier geen sprake meer van groei. De vos predeert eieren en af en toe vogels op het nest in de rietzones en veel kuikens in het opgroeigebied. De nesten in waterriet worden vrijwel niet bereikt. Door de natuurlijke successie verdrogen de rietlanden geleidelijk.

In de ganzenpilot, zie aldaar, worden eieren geprikt. Prikken van eieren leidt theoretisch tot minder uitgekomen eieren en kan de groei van de populatie vertragen als het voedsel voor kuikens in het opgroeigebied nog geen beperkende factor is en het ieder jaar herhaald wordt. Het lijkt er echter sterk op dat het opgroeigebied hier al een beperkende factor is. Prikken heeft dan geen effect op het aantal jongen dat groot komt. De agrariërs willen deze maatregel toch graag uitgevoerd zien.

Opgroeigebied

Het opgroeigebied is gelegen op vroeger intensief gebruikte graslanden/akkers. De ganzen met kuikens fourageren vooral in de buurt van de plasjes met eilandjes aan de westkant, zodat zij het water op kunnen bij onraad. Het opgroeigebied is geleidelijk aan het verschralen (het fosfaatoverschot in de bodem vermindert vermoedelijk), er komen steeds meer kruiden in en minder productieve grassen. Het opgroeigebied is op de drogere delen ook aan het verruigen. Het wordt daarmee steeds minder geschikt voor kuikens. De extensieve zomerbeweiding maakt dat in delen het gras ruig de winter in gaat, maar 's winters grazen de ganzen de plasdrasse delen weer open.

Het gericht laten verruigen van de randen van Tetjehorn (niet laten begrazen door koeien) is een maatregel die ingezet kan worden als ganzen met jonge kuikens op zoek gaan naar opgroeigebied buiten Tetjehorn in agrarisch gebied. Dit kan leiden tot een niet gewenste toename van het broedsucces. Tot nu toe gebeurde dit niet.

Aan de westkant gingen wel ganzen met oudere jongen op bezoek naar de naastgelegen zorgboerderij in 2012, vandaar zouden zij kunnen oversteken naar agrarisch gebied. Geadviseerd wordt een raster te plaatsen.

Zwervers

De zwervers van Tetjehorn fourageren in het opgroeigebied en ook in het omliggende agrarisch gebied (zie bij pilot). Bij de Hoeksmeer worden regelmatig ca 150-200 ganzen gezien, die vermoedelijk uit Tetjehorn komen.

Ruigebied

In de noordwesthoek van Tetjehorn, De Groeve, ligt een plasje met rietland. Hier ruiden de afgelopen twee jaar ca 250/300 ganzen, een deel daarvan zullen zwervers van Tetjehorn zijn. Er bevinden zich ook ganzen van elders onder. Mogelijk ruiden een aantal van de zwervers van Tetjehorn ook elders. In de ruiperiode vindt de meeste menging plaats. Gedurende de rui grazen ze in Tetjehorn in het natte rietland, zij rollen daarmee het natte rietland, op. De ganzen met jongen ruiden in het opgroeigebied, bij de jongen.

Totale populatie

Een schatting van de populatie is lastig. In de pilot wordt dit duidelijker. Er wordt op dit moment

vanuit gegaan dat de populatie op dit moment bestaat uit ca 500 vogels.

Opvanggebied

In de pilot bij Tetjehorn, wordt een klaverrijk opvanggebied ingericht op een van de akkers (zie pilot).

7.5 Dannemeer (in uitvoering, onderdeel moerasgordel)

Aanbevelingen

- De kade in het noorden in te rasteren over ca 350 m (of de kade laten verruigen om te voorkomen dat kuikens opgroeien op de kades en op achtergelegen grasland);
- Tussen het begraasde deel aan de oostzijde en de waterrijke delen een 25 m brede ruige, droge strook laten ontwikkelen voor de start van begrazing, om te voorkomen dat het begraasde deel opgroei gebied voor kuikens wordt; reservering voor 1000 m draad opgenomen.
- Het geplande fietspad in het zuidelijke deel wat dichters langs de grens van het water en het begraasde gebied te leggen. Het begraasde deel wordt dan onveiliger voor ganzen met kuikens; zij zullen het minder snel betreden.
- Aanbevolen wordt de vos niet te bejagen. Vossen zullen vooral in de ondiepe moerasdelen de nesten en op het begraasde deel aan de oostzijde ganzenkuikens belagen.

Als de aanbevelingen niet uitgevoerd worden zullen ganzen in groten getale kunnen opgroeien op de kades. De populatie zal op de kades en in het omliggende agrarische gebied fourageren met alle gevolgen van dien. De ganzenopgroeimogelijkheden in het natuurgebied zijn beperkt. Alleen langs de extensief begraasde oostzijde ontstaat opgroei gebied, waarin geleidelijk aan de eiwitrijkdom zal afnemen. Waar de jongen uit het water dit opgroei gebied kunnen bereiken kunnen maatregelen genomen worden, zie hierboven. In het moeras zelf zijn de mogelijkheden voor opgroeiende ganzen verder zeer beperkt. In het noorden stulpt echter het agrarisch gebied uit in het moerasgebied. Hier is het voor ganzen mogelijk om van het water de kade op te komen; dit moet voorkomen worden, zie aanbevelingen hierboven.

Gebiedskenmerken

Dit ca 600 ha groot gebied, is onderdeel van de moerassen van Midden-Groningen, tussen Dannemeer 1 en Schildmeer/Tetjehorn. Het is nog niet aangelegd. Het streef/beeld is veenoermoeras (hier een mozaïek van open water, boomloos terrein en bos). Er komen twee eilanden van respectievelijk ca 5 ha en 10 ha, plas dras met droge kopjes. Er omheen liggen waterstrengen van ca 50 m breed die zomers ca 1,5 m water bevatten en die zich vertakken in ondiepere slenken van ca 0,6 m diep in de zomer. Er komt een plas van een paar hectare aan de noordzijde. Grote delen zijn in de zomer plasdras of licht geïnundeerd, waarbij het water uit kan zakken tot 30 cm onder maaiveld; deze worden niet begraasd. Langs de oostzijde komt als kade een lange grondwal met daarop een fietspad. Dit is de enige zone die (extensief) begraasd gaat worden, met relatief weinig eiwitrijke vegetatie. Met waterdynamiek, langdurig onderwater, kan de successie worden teruggezet. Het blijft een open gebied met wat bosjes. In natte omstandigheden plasdras-delen voor steltlopers.

Doel: Moerasvogels, Blauwe Kiekendief en Velduil (de eerste 10 jaar).

Broedgebied

Plasdras/licht geïnundeerde zones, eilanden, oevers, afhankelijk van rietvorming op voormalige akkers. Hierop kunnen veel ganzen broeden, als er tenminste goed opgroei gebied in de buurt is voor de kuikens.

Opgroeigebied

De ganzen-opgroeimogelijkheden in het natuurgebied zijn beperkt. Alleen langs de extensief begraasde oostzijde ontstaat opgroei gebied, waarin geleidelijk aan de eiwitrijkdom zal afnemen. Bij plekken waar de jongen uit het water dit opgroei gebied kunnen bereiken kunnen maatregelen genomen worden om gebruik van de extensief begraasde zone te voorkomen, zie aanbevelingen. In het moeras zelf zijn de mogelijkheden voor opgroeiende ganzen verder zeer beperkt. In het noorden stulpt echter het agrarisch gebied uit in het moerasgebied. Hierdoor is het voor ganzen

mogelijk om van het water de kade op te komen; dit moet voorkomen worden, zie aanbevelingen.

Agrarisch gebied/aantrekken ganzen in zomeropvanggebieden

Ganzen die opgroeien op de kades zullen op de kades en in het omliggende agrarische gebied gaan fourageren als de aanbevelingen niet uitgevoerd worden.

7.6 Westerpolder (onderdeel moerasgordel)

Beheerder Staatsbosbeheer, Leon Luijten

Aanbevelingen

Geen maatregelen nodig. Er broedt sinds de inrichting van 2001 maximaal 2 paar Grauwe Gans; de laatste jaren zonder broedsucces. Uitbreiding wordt niet verwacht.

Gebiedsbeschrijving

Onderdeel van de moerassen van Midden Groningen, natuurdoeltype veenoermeeras. De Westerpolder is ca 230 ha groot met grazige vegetaties met verschraalde en verruigde delen (ca 200 ha) en wordt jaarrond begraasd. Er zijn ca 30 ha ondiepe plassen en verlandingsvegetaties. De huidige inrichting dateert van 2001. Vanuit natuuroogpunt is het gebied aan de droge kant. In de Westerpolder hebben in 2003 een paar en in 2004 twee paar Grauwe Ganzen gebroed. In 2011 waren er twee territoria zonder broedsucces. Het is een gebied met weinig broedgebied (wat kleine eilandjes die de vos gemakkelijk kan bereiken).

	westerpolder tetjehorn		woudbloem westerpolder tetjehorn		woudbloem westerpolder tetjehorn		woudbloem westerpolder tetjehorn	
	2003	2003	2005	2006	2006	2009	2011	2011
Kolgans	0	0	0	0	0	0	0	1
Grauwe gans	1	7	2	0	18	10	2	91
Canadese gans	0	1	1	1	0	4	3	8
Brandgans	0	0	0	0	0	0	1	1
Nijlgans	3	4	2	1	3	4	3	5

7.7 Rijpema (onderdeelmoerasgordel)

Beheerder SBB Leon Luijten

Aanbevelingen

Geen maatregelen nodig. Al jaren 0 of 1 paar.

Gebiedsbeschrijving

Niet bezocht. Gebied is kleiner dan 100 ha. Het natuurdoel is moeras met wat open water. Het gebied bestaat uit Pitrus-rietruigte met wat moeras, het aandeel open water wordt geringer. De kade is verruigd; dit is het opgroeigebied. Het agrarisch gebied eromheen is ongeschikt voor de kuikens (aardappelakkers). De vos wordt niet bejaagd en is aanwezig en er zijn kapotte eieren gevonden. Er komen de laatste jaren tot 4 paar territoriaal voor. Er zijn vrijwel nooit jongen gezien; in juni 2012 was er één paartje Grauwe Gans met jongen. Het moeras waarin ze broeden verdroogt steeds meer. De waterstand zou weer omhoog moeten, maar kan niet hoog genoeg gezet worden.

7.8 Letteberterpetten Leekstermeer (onderdeel moerasgordel)

Beheerder Groninger Landschap, Rene Oosterhuis

Bezocht 1 november

Aanbevelingen

- Er is geen reden om in grepen te doen rond de broedpopulatie van de Lettelberterpetten. Er wordt geen groei verwacht.
- Aanbevolen wordt de 70-80 soepganzen van het eilandje in het Leekstermeer weg te halen; zie hieronder.
- Afhankelijk van de ontwikkelingen in het nieuwe ten zuiden van het Leekstermeer gelegen natuurgebied De Onlanden in Drenthe het weidevogelgebied in de Lettelberterpetten onbereikbaar maken als opgroeigebied voor ganzen uit De Onlanden.

Gebiedsbeschrijving

Ambitie is kruiden en faunarijck grasland met een smalle strook vochtig weidevogelgrasland grenzend aan de rietkragen van het Leekstermeer. In het grasland ligt elzenbroekbos met een klein plasje en ten zuiden ervan een klein rietland, waarin op dit moment enkele paren Grauwe Ganzen broeden (naast incidenteel Roerdomp en Bruine Kiekendief). In het verleden zijn wel aantallen van 14 en 19 broedparen aangetroffen. In het de plasje van 1 ha bevinden zich twee kleine eilanden van 100 m² met elk een paar Canadese Ganzen. De laatste jaren bedraagt het aantal broedparen Grauwe Gans 3 en 2. In 2012 zijn er geen jongen groot gekomen. Omvang van de zomerpopulatie Grauwe Gans is nu 5-10 exemplaren. Door predatie door de vos, die profiteert van het zakken van het waterpeil in de broedtijd, worden de nesten gepredeerd. Er zijn (vrijwel) geen kuikens. Er wordt geen groei verwacht.

Het weidevogelgebied is circa 100 ha. Het fourageergebied van ganzen grenst aan het Leekstermeer en is ervan gescheiden door brede rietkraag met ruigte (deels). Via verbrede vaarten en gaten in de rietkraag kunnen ganzen naar en van het Leekstermeer gaan. De vos is aanwezig, ook in de omgeving van het natuurgebied.

Het grazige gebied, grenzend aan het meer, is geschikt als opgroeigebied voor kuikens en ruiers en wordt vooral gebruikt door 80-90 paar (al jaren min of meer stabiel) soepganzen, die op een eilandje in Leekstermeer (beheer gemeente Roden), vlakbij het recreatiepunt broeden. In het gebied ruien en fourageren circa 140-180 exemplaren soepganzen; Zij richten geen schade aan in het natuurgebied, wel aan de rietkraag van de gemeente Roden. In strenge winters trekken deze niet weg, dan nemen de aantallen sterk af door predatie en voedselgebrek. De vos predeert ze ook, maar niet op het eiland. Ook wordt er mogelijk soms wat ingegrepen. De soepganzen kunnen vliegen. Advies is dat deze ganzen weg gevangen worden. De kans op menging met wilde ganzen, waarbij niet uitgesloten is dat tamme eigenschappen vermengd raken met die van de wilde ganzen, is aanwezig. Hun aanwezigheid trekt ook ganzen aan. Er zijn bedrijven die tamme ganzen wegvangen en huisvesten tot de dood, de kosten daarvan zijn nog niet opgevraagd.

Direct aan de zuidzijde van het Leekstermeer (provincie Drenthe) zijn grote wateropvanggebieden (in grote eenheden) recentelijk aangelegd door provincie Drenthe en waterschap Noorderzijlvest in combinatie met natuurgebied, totaal ca 2100 ha,; De Onlanden, Leekstermeergebied (SBB) en Peizermaden Natuurmonumenten). Zie bij gebied 3 De Onlanden Als een populatie ontstaat zal de gehele populatie fourageren in het agrarisch gebied. De beste manier om dit in Drenthe te voorkomen lijkt de gebieden met een minstens 20 meter brede bufferzone van ruigte en struweel af te scheiden van het agrarisch gebied, zodat de ganzen alleen voedsel voor de kuikens kunnen vinden in het moeras. Een alternatief hiervoor is een hekwerk.

Voor delen van De Onlanden zijn de Lettelberterpetten in potentie ook opgroeigebied; de ganzenkuikens kunnen dit gebied via het water bereiken. Indien dit zich voordoet de komende jaren:

- Schapengaas aanbrengen langs de rietkraag maakt het lastig voor ganzen met opgroeiende kuikens om vanuit het rietland het weidegebied in te trekken en weer terug naar het veilige meer, de vos kan ze dan gemakkelijker pakken. In de brede watergangen zou het gaas dan ook moeten doorlopen.
- Langs het meer ligt (deels) ca 20 m-30 m brede rietzone, die is uitgerasterd voor koeien. In combinatie met een raster is dit een geschikte barrière voor ganzen naar/van het meer.

Ganzen

- Grauwe Gans 2012 2 paar

SOORT BMP	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kolgans	2	1	1	2	1	1
Grauwe Gans	3	5	14	19	8	4
Soepgans	3	2	0	0	0	0
Canadese Gans	0	0	0	1	2	3
Nijlgans	2	3	2	4	2	3

- aantal vliegvlugge jongen Grauwe Gans: 2012 nul, ook in 2008 en 2009 bij lage waterstanden vrijwel geen jongen.
- Aantal ruiers: 5-10 Grauwe Ganzen, ca 70-80 p soepganzen van het eilandje bij de recreatielocatie in het Leekstermeer;
- Ganzen van elders. Vanaf eind juli ruien de soepganzen in het gebied, aangevuld met een groep van 50-100 kolganzen, die het gebied ook gebruiken om te ruien. Deze komen van elders (onbekend waar);
- Omvang zomerpopulatie Grauwe Gans is verwaarloosbaar 5-10;
- Andere soorten dan Grauwe Gans, Canadese Gans op eilandje in kleine plasje;

Broedlokatie

- De paar Grauwe Ganzen broeden in het elzenbroekbos en rietland waar in voorjaar peil uitzakt, de plek is dan goed toegankelijk voor vos;
- Moerasbos en rietland maakt dat nesten lastig te vinden zijn;
- Eilandje met ruimte voor paar broedparen Canadese Gans is klein en water eromheen meer 40 – 80 cm diep;
- De vos wordt niet bejaagd in terrein Groninger Landschap; er omheen wel, daar zijn burchten bekend.

De (kortste) weg van nest naar opgroei gebied

- Opgroeigebied (weidevogelgebied) ligt direct aan kleine watertje, waar ganzen aan de andere kant van broeden.

Lokatie opgroei gebied

- Weidevogelgebied. Beheer twee keer per jaar maaien en in de winter extra maaien gericht op pitrus, mesten met stalmest/compost. Mozaïekbeheer van de graslanden.

Wat betekent een en ander voor groeimogelijkheden van de populatie?

Populatie zal klein blijven, als peilbeheer elzenbroekbos blijft zoals het is en de vos, zoals nu, niet bejaagd wordt. Er zijn geen verdere maatregelen nodig.

Minder ganzen van elders aantrekken kan door

Soepganzen weghalen, zie hiervoor.

Mogelijk toekomstig opgroei gebied voor ganzen uit De Onlanden in Drenthe onbereikbaar maken.

7.9. Woudbloem-Ae's (onderdeel moerasgordel)

Beheerder SBB Leon Luijten

Aanbevelingen

Er wordt een kleine populatie Grauwe Gans verwacht.

- In juni eventuele jongen die dan nog niet vliegvlug zijn tellen.
- Als deze gaan fourageren op de kade maatregelen treffen.

Gebiedsbeschrijving

De oppervlakte is ca 375 ha. Ae's Woudbloem is een natuurontwikkelingsgebied, dat bestaat uit graslanden, voormalige akkers (260 ha, die in 2005 toegevoegd zijn), ondiepe plassen, verlandingsvegetaties en verschaalde natte delen. Er liggen oude petgaten in die sterk verruigd zijn (broedgebied). Delen waren al langer natuurgebied. Bij de peilverhoging kon het al aanwezige riet zich sterk uitbreiden. Er is heel weinig waterriet. Er is nauwelijks opgroeigebied. Jonge ganzen kunnen hier in principe de kade aan de oostzijde bereiken; deze is ingezaaid en wordt begraasd door vee; op dit moment fourageren zij niet op de kades. Mochten zij dat wel doen, dan moet ingegrepen worden. De vos wordt niet bejaagd.

7.10 Glimmen/ Bovenloop Drentse Aa (onderdeel moerasgordel)

Polder Oosterlanden

Beheerder Natuurmonumenten, Jacob de Bruin

Aanbeveling

Geen maatregelen nemen m.b.t. Grauwe Ganzen. Kleine broedpopulatie van minder dan 5 paren. Vinger aan de pols houden.

Gebiedsbeschrijving

Dit deel van de benedenloop van de Drentsche Aa bestaat uit drie polders met een totale oppervlakte van zo'n 350 hectare. Het Groninger deel is ongeveer 200 hectare en de andere 150 hectare ligt in Drenthe. Ambitie is vochtig hooiland, moeras met kruiden- en faunarijkgasland. Realisatie hangt af van het verwerven van gronden. In 2012 broedden er 14 paar Canadese Ganzen, 5 paar Grauwe Gans, 22 paar Nijlgans en 4 paar Brandgans maar er kwamen vrijwel geen jongen groot (46 BMP paren met 16 jongen), In 2011 was het broedsucces wel groter (44 BMP paren met 51-55 jongen). De Nijlgans weet nog de meeste jongen groot te krijgen. Op de eigendommen van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer wordt niet gejaagd, m.u.v. de boerengans. Op de overige gronden wordt gejaagd, o.a. op Canadese Gans. Door gebrek aan open water zijn er weinig mogelijkheden voor Grauwe Gans.

Polder aan zuidzijde Haren (

SBB 19 a en 19b, boswachter Harrie Offringa, niet gesproken).

Ambitie vochtig hooiland met open water en wat moeras. Hier broedden in 2012 3 a 4 paar Canadese Ganzen en een boerengans. Er is op dit moment geen of weinig geschikt opgroei habitat.

7.11 Westerbroek (onderdeel moerasgordel)

Beheerder Natuurmonumenten, Jacob de Bruin

Aanbeveling

In 2013 bij het opstellen van de inrichtingsplannen de mogelijke ontwikkeling van Grauwe Gans meenemen. Gebied is nu niet bezocht.

Toelichting

Ambitie van dit gebied is een kern met bestaand hoog- en laagveenbos met petgatencomplex en daaromheen kruidenrijk en faunarijkgasland. Veenvorming is op kleine schaal mogelijk. In 2012 zaten er 2 paar Grauwe Gans, 2 paar Kolgans en 1 paar Canadese Gans. De verbindingszone natte as wordt nog ingericht, ca 75-100 ha. Volgend jaar bij de inrichtingsplannen de mogelijke ontwikkeling van Grauwe Gans meenemen.

7.12 Hondshalstermeer

Aanbevelingen

- Dringend advies om zo snel mogelijk in te grijpen om te voorkomen dat deze populatie sterk door groeit. Gansvriendelijk maatregelen zijn hier echter niet mogelijk.

Doordat de Grauwe Ganzen op vosveilige eilanden broeden en opgroeien op de kades en achterliggend agrarisch gebied kan hier een onbeperkte groei optreden. De gehele populatie fourageert op kades en in het agrarische gebied. Zo ontstaat een populatie van ganzen die in zomer en winter eiwitrijk gras eten, daardoor weldoervoed aan het broeden gaan en zware jongen groot brengen. Het gewicht van deze ganzen is groter dan soortgenoten die in natuurlijke systemen opgroeien. Gansvriendelijke maatregelen zijn hier niet voorhanden. De kades die grenzen aan het meer/de boezem zijn over zeer lange lengte bereikbaar. De eilanden kunnen niet ingerasterd worden. Eieren schudden is hier geen optie.

Gebiedsbeschrijving

Broedgebied

De ganzen broeden hier op eilandjes in het Hondshalstermeer en fourageren op de westelijke eiwitrijke kade (eerste toegangen waren via visplekken) en vanaf 2009 ook op agrarisch gebied achter de kade. Tot 2012 ging het om ca 5-7 paren. In 2012 hebben er 22 paren ganzen gebroed. Op 11 juni waren totaal 115 vogels inclusief jongen aanwezig.

Er is broedgelegenheid op de eilanden (3 met nog wat hele kleintjes). Daar is weinig voedsel voor de kuikens. De vos bereikt de eilanden zelden, maar zit wel in de omgeving. Op de eilanden is in principe ruimte voor veel nesten. Ook als successie op de eilanden doorzet naar struweel en vochtig elzenbos. Bij eieren prikken wordt een groot percentage gemist; er is veel ruigte.

Opgroeigebied

De kuikens zwemmen het meer over naar de grazige kade welke als opgroeigebied fungeert. Zij betreden die vooral waar vissers een visstek gemaakt hebben, maar de ouderganzen zelf kunnen ook paadjes maken. Zij bezoeken ook al het grasland achter de kade. Ze betreden de kade op dit moment alleen op het gedeelte waar geen rasters langs de dijk liggen (zuid en oostkant ingerasterd). Het opgroeigebied voor kuikens op de kaden rond het meer kan meer toegankelijk gemaakt door de vegetatie op de kade ruig de winter in te laten gaan of een strook van struweel tegen, op of direct achter de kade te laten ontwikkelen. De mogelijkheden hiervoor zijn echter op deze locatie niet aanwezig (overlegd met waterschap). Een alternatief is gaas, maar dat moet hier over zeer grote afstanden aangelegd worden. Ganzen met kuikens kunnen ook verhinderd worden van de eilanden (de broedgebieden) te vertrekken door gaas aan te brengen rond het eiland, maar dit maakt dat de natuurdoelsoorten op het eiland (eendensoorten zoals Tafeleend), geen broedsucces hebben. Het Hondshalstermeer is geen geschikt ruigebied.

Agrarisch gebied

Bij toename van broedende ganzen, zullen de ganzen vermoedelijk ook de gebieden waar het fietspad achter langs ligt gaan bezoeken. De standvogels, die niet broeden zullen in aantal toenemen, zij zullen de landerijen in een straal van ca 5 km rond het meer gaan bezoeken

7.13 Nonnegaat

Aanbevelingen

Dringend advies voor aanleg van een raster van 600 meter gaas op de grens van moeras en kade. Mogelijk is bij nadere beschouwing meer nodig. Bij de aansluiting van de boezem bekijken hoe dit deel toegankelijk gemaakt kan worden voor kuikens. Andere gansvriendelijk methoden zijn hier niet voor handen.

Gebiedsbeschrijving

Nonnegaat is een pas aangelegd nieuw natuurgebied op een voormalig baggerdepot in het kader van waterkwaliteitsverbetering voor de Kader Richtlijn Water en als nevenfunctie moerasvogels als Bruine kiekendief en Roerdomp. Komende winter wordt de inrichting afgerond.

Broedgebied

Er zijn dit jaar vijf paren Grauwe Gans gesignaleerd in het moeras en op de kade eromheen; drie paren hebben zeker kuikens gekregen. Er is broedgelegenheid in het rietland. Daar is zeer beperkt voedsel aanwezig voor de kuikens. Komend jaar wordt de kade verlaagd, zodat er contact mogelijk is met de boezem en het rietland natter wordt. Voor de vos zijn de diepere delen van het natte rietland nu al moeilijk en dan nog moeilijker bereikbaar.

Opgroeigebied

In het moeras is weinig voeding voor kuikens. De kuikens fourageren nu al op de kade. Dit moet voorkomen worden. Het agrarisch gebied in de omgeving, deels grasland, is in principe via de kade direct toegankelijk. De kuikens hebben ook in principe toegang tot het boezemwater. Via dit boezemwater kunnen zij mogelijk ook graslanden bereiken (potentieel opgroeigebied); in hoeverre dit het geval is en of dit beperkt kan worden, moet nader uitgewerkt worden. In potentie kunnen grotere aantallen jongen dan nu verwacht worden. Het gebied is te klein voor ruiers.

Geadviseerd wordt over te gaan tot aanleg van ca 600 meter raster (mogelijk meer) langs de grens van moeras en kade. Het eerste idee was om de kade om het rietland en daarmee ook het agrarisch gebied meer ontoegankelijk te maken door de vegetatie ruig de winter in te laten gaan, daarnaast zou een strook van braamstruweel ontwikkeld kunnen worden tegen, op of direct achter de kade. Uit overleg met het waterschap Hunze en Aa 's bleek dat dit hier niet mogelijk is.

7.14 Hoeksmeer

Beheerder Natuurmonumenten, Jacob de Bruin

Advies

Er worden geen maatregelen voorgesteld. Niet bezocht. Vinger aan de pols houden voor wat betreft het aantal jongen dat aanwezig is in juni.

Gebiedsbeschrijving

Doelstelling is nat weidevogelgrasland (ca 110 ha). Daarnaast is er 15 hectare water aanwezig met nog ongeveer 5 ha natte ruigte..Afgelopen jaar zijn er jongen groot geworden van een paar Grauwe Gans, een paar Canadese Gans en een paar Nijlgans. De voorgaande jaren zijn er geen succesvolle ganzen broedparen waargenomen. Aangezien er een weidevogeldoelstelling ligt in Hoeksmeer worden Vos en Zwarte Kraai jaarlijks beheerd. In de zomer wordt er regelmatig een groep van 100-200 Grauwe Ganzen waargenomen die niet broeden. Deze kunnen uit Tetjehorn afkomstig zijn. Tenslotte zien we dat de winterganzen (vooral Brandgans) veel langer blijven in het voorjaar. In april 2012 waren nog vele duizenden ganzen aanwezig. Deze winterganzen slapen op het meer.

7.15 Nieuweschans Hamdijk

Beheerder Staatbosbeheer, Leon Luijten

Aanbevelingen

Er wordt verwacht dat een kleine populatie Grauwe Gans zich hier zal ontwikkelen. Vinger aan de pols houden door in juni de eventuele jongen die dan nog niet vliegvlug zijn te tellen.

Het voormalige broedgebied, met af en toe een paar is hier verdwenen door werkzaamheden aan de noodberging. Er ontwikkelt zich vermoedelijk weer een rietland op dezelfde plaats van ca 50 m breed, dat toegankelijk is voor de vos. De vos is aanwezig. De overleving zal gering zijn. Verwacht wordt een kleine populatie. Het opgroeigebied is de kade en eventueel grasland erachter.

7.16 Westerwoldse Aa (langs de A7)

Beheerder SBB

Aanbevelingen

Onduidelijk is of de Grauwe Gans hier aanwezig is. Vinger aan de pols houden door in juni de eventuele jongen die dan nog niet vliegvlug zijn te tellen.

Dit gebiedje ligt al jaren tussen Westerwoldse Aa en snelweg en is van de snelweg gescheiden door een brede sloot. Voor een vos is dit te overbruggen. Onduidelijk is of Grauwe Gans aanwezig is (als ze er zaten, dan hadden we dat vermoedelijk wel gehoord). De vos wordt hier niet bejaagd.

7.17 Bovenlanden

(komt in beheer bij SBB)

Aanbevelingen

Er wordt een kleine populatie Grauwe Gans verwacht. Vinger aan de pols houden door in juni de eventuele jongen die dan nog niet vliegvlug zijn te tellen.

Dit gebied is recentelijk aangelegd en bestaat uit ruigte op voormalige akker, het geheel gaat beweid worden. Er is ondiep water met riet. Er is geen waterriet aanwezig. Gebied is geheel goed toegankelijk voor vos, die in het gebied niet bejaagd gaat worden. De vos wordt wel in de omgeving bejaagd in verband met graafschade in dijken.

7.18 Winschoterzijl (langs de A7)

Beheerder Staatsbosbeheer, Leon Luijten

Aanbevelingen

Geen maatregelen nodig.

Ruig, vrij besloten gebied met daar aangrenzend open water van de Pekel Aa. Schotse Hooglanders grazen er zeer extensief, voornamelijk op de ruige kades. Het is een meer besloten gebied. Er is een klein stukje waterriet. Er broeden een paar Canadese Ganzen. Grauwe Gans is niet aanwezig. De vos is aanwezig en wordt niet bejaagd. Er zijn zeer onlangs plannen bekend geworden voor een nieuwe inrichting i.v.m veiligheid A7, hierdoor zal opgroeigebied vervallen.

7.19 Middelstum Startenhuistermaar

Aanbevelingen.

Er wordt een kleine populatie verwacht. Vinger aan de pols houden door in juni de eventuele jongen die dan nog niet vliegvlug zijn te tellen.

De maar is breder gemaakt en geplagd. Hierbij heeft zich rietland ontwikkeld dat geschikt is om te broeden voor Grauwe Ganzen. Er broeden kleine aantallen Grauwe Ganzen (5 paar). Er is wat waterriet aanwezig. Er ligt een gebied naast van SBB, verpacht aan agrariërs. De vos is aanwezig. Doel is kruidenrijk- en faunarijk grasland. Het is bereikbaar voor de ganzen. De omgeving is geen zoekgebied voor weidevogels. De jacht is niet verpacht. Er omheen liggen akkers en graslanden. Vanaf rietland kunnen ze in het kruidenrijk- en faunarijk grasland en dan doorlopen naar de graslanden van agrariërs.

7.20 Veenhuizerstukken

Beheerder Staatsbosbeheer, Nico de Vries
1 november 2012

Aanbevelingen

- Vinger aan de pols houden door eind juni aantal broedparen met bijna vliegvlugge jongen te tellen. Mochten de ganzen met kuikens op de buitenkades (in beheer van SBB) gaan grazen,

dan deze kades ruig de winter in laten gaan en de vos in de omgeving niet meer bejagen. In de omgeving zijn vooral akkers, waarop kuikens niet kunnen fourageren. Oversteken naar de graslanden lijkt niet waarschijnlijk; de afstand tot veilig open water is dan erg groot; vooral als de vos in de omgeving ook niet meer bejaagd zou worden. Eieren prikken is hier niet mogelijk gezien de ligging en vegetatie, onbereikbaar en zeer lastig vindbaar.

De laatste jaren zitten in het moeras in de zomer Grauwe Ganzen. In 2012 ca 12-14 paar. Zij broeden in het waterriet, vaak op muskusratbulten en op rieteilandjes in diep open water. De kuikens groeien op de kades op. Snoek en vos worden genoemd als predatoren van de kuikens; er komt niet veel groot. De vos heeft 1 of 2 burchten en wordt niet bejaagd in het natuurgebied. De verwachting is dat het maximum aantal broedparen zo ongeveer bereikt is. Canadese Gans zat er ook, maar is vermoedelijk opzettelijk verwijderd. Alleen de broedende Grauwe Ganzen ruien hier.

Gebiedskenmerken

Veenhuisterstukken liggen bij Stadskanaal.

Dit voormalige aardappelvloeivelden complex is sinds 1975 natuurgebied. Het is totaal ca 120 ha en bestaat uit ca 80 ha aan de ene zijde van de snelweg en ca 40 ha aan de andere zijde. Een deel heeft een beheer gericht op steltlopers (met waterpeil fluctuaties), een deel is gericht op moeras met open water, zonder actief ingrijpen in waterpeil, gericht op moerasvogels.

Ganzen

- jaar van vestiging ganzen? Paar jaar geleden. Gebied ligt er sinds 1975.
- ontwikkeling aantal broedparen, groeide geleidelijk tot 12-14 paar in 2012
- er komen weinig jongen groot (vos, snoek worden genoemd); het maximum aantal broedvogels lijkt zo ongeveer bereikt.
- alleen broedvogels Grauwe Ganzen ruien hier. Ten westen van Sellingen ruien op de waterplas in de zandafgraving Sellingerbeekse ca 170 Canadese Ganzen en veel Nijlganzen.

Broedlokatie

- rietoevers en waterriet eilandjes binnen de watercompartimenten, ze zitten vaak op muskusratnesten
- nesten en eieren onbereikbaar/slecht vindbaar
- waterpeil niet te beheren in deel waar ganzen broeden
- vos en snoek aanwezig.

De (kortste) weg van nest naar opgroeigebied

- 0-50 m over het water naar de kade, vos aanwezig

Opgroeigebied

- kades in natuurgebied, niet op buitenkades; kades in eigen beheer, worden 2 maal per jaar gemaaid
- Er is weinig voedsel op de kades, zo te zien vrij ruige kruidenbegroeiing met relatief weinig gras.

Omgeving

Akkers (suikerbieten, aardappel), op enkele plek grasland. Oversteken van kuikens naar de graslanden, lijkt niet waarschijnlijk.

7.21 Blijham de Gaast (en Hoernermeden)

Beheerder SBB Nico de Vries

Bezocht 1 nov 2012

Aanbevelingen

- Vinger aan de pols houden door het aantal jongen in juni te tellen.
- Zo nodig kan ook de vos rond het gebied niet meer bejaagd worden.

Dit nieuwe (2 jaar geleden ingerichte) relatief kleine gebied van ca 100 ha met ondiep plasdras

rietland zal geen grote aantallen vliegvlugge kuikens gaan leveren. Op dit moment zijn er twee broedparen Grauwe Gans. Mogelijk stijgt in beginfase het aantal broedparen nog tot een tiental. Maar door verruiging en verschraling van het extensief beweide opgroeigebied, in combinatie met de aanwezigheid van de vos, worden hier geen grote aantallen vliegvlugge jongen verwacht. Verwachting is dat het niet zover komt met de populatie dat ze de kade opgaan of de weilanden in.

Gebiedsbeschrijving

Sinds 2 jaar is het gebied ingericht op voormalig weidevogelgebied rond de Westerwoldse Aa, die er doorheen loopt. De oppervlakte is ca 100 ha. Oostzijde faunarijck grasland met water. Westzijde nog wat weidevogelgebied.

Ganzen

- Vestiging ganzen in 2012.
- Broedparen 2 paar Grauwe Gans in 2012, Nijlgans en Canadese Gans mogelijk.
- Ganzen van elders. Neen. Ruiers? Neen

Broedgebied

Er broeden nu een paar Grauwe Ganzen in rietruigte/ondiep tot plasdras rietland. Geen eilandjes. Paapje, Roodborsttapuit, Bruine Kiekendief, Velduil broeden er ook. Het terrein lijkt goed bereikbaar voor de vos, die al gesignaleerd/aanwezig is. Geen eilanden. Veen op kleiige bodem op de voormalige rand van de Dollard. Geen peilbeheer, ligt voor de boezem.

Opgroeigebied

In het natuurgebied. Er wordt vee ingeschaard; extensief, ruig grasland, grenzend aan de rietruigte. Het zal geleidelijk aan verschralen en verruigen.

Omgeving

Omgeving bestaat uit grasland. **Hoornermede** (verderop langs de Westerwoldse Aa van SBB is recentelijk vergelijkbaar ingericht, met poeltjes, ook doel faunarijck grasland.

7.22 Reitdiepgebied

Beheerder Groninger landschap, Arjan Hendriks,
Bezocht 2 november 2012

Aanbevelingen

Maatregelen gericht op ganzen zijn niet aan de orde. In de toekomst fungeert dit gebied mogelijk als slaappleaats voor ganzen die in de graslanden van het Reidiepdal gaan fourageren.

Weidevogelgebied langs Reitdiep, waarin een paar Canadese Ganzen broeden. Er is geen broedgebied voor Grauwe Ganzen; Er zijn geen rietvelden/rietkragen, wel weidevogelgraslanden. De omgeving bestaat ook uit graslanden. Delen van het grasland kunnen sinds kort periodes onderwater gezet worden/plas dras zijn (gericht op steltlopers/weidevogels) en kunnen dan ook als slaappleaats van ganzen fungeren. Vos lijkt niet aanwezig.

7.23. Lettelberterbergboezem

Beheerder Waterschap Noorderzijvest (besproken met Mark Nijhof NZV, bezocht met Renee Oosterhuis Groninger Landschap op 1 nov. 2012)

Aanbevelingen

- In de Lettelberterbergboezem worden een aantal maatregelen voorgesteld, die nader uitgewerkt moeten worden (vos niet meer bejagen, verruigen van kade, raster op kade, 1000 m raster opgevoerd).
- Als deze "gansvriendelijke" maatregelen niet ingezet kunnen worden, wordt geadviseerd dit op andere wijze op te lossen.

De kuikens en gehele populatie fourageren op de kade en op agrarisch gebied. De daarmee samenhangende relatief sterke groei moet voorkomen worden. In 2011 waren er 15 paren.

Gebiedsbeschrijving

De Lettelberterbergboezem is een waterbergingsgebied. Het is ca 100 hectare groot en aangelegd in 2001. Het bestaat uit voormalig grasland met riet en ruigte op grasland en riet in voormalige sloten. Ook is er wilgenopslag en zijn er 3 meertjes met ondiepe randen die ontstaan zijn bij het maken van de brede graskade. Ten westen ervan ligt de brede boezem. De diepte van het water is 50-60 cm (vast peil). Er is waterriet. Om de boezem ligt een 20 m brede glooiende kade. Die wordt agrarisch beheerd door een pachter. Ten westen van de brede boezemvaart ligt vochtig weidevogelgrasland, beheerd door SBB en ervan gescheiden door een fietspad. De ambitie is hier vochtig weidevogelgrasland (deels Agrarische natuurvereniging en deels Staatsbosbeheer). Aan de oostkant ligt agrarisch gebied. De vos is een probleem geweest voor agrariërs. Daar zijn oplossingen voor bedacht. De vos wordt tegenwoordig bejaagd. Er zijn wel vossen aanwezig. De Kokmeeuw kolonie is enkele jaren geleden verdwenen. Een klein aantal Canadese Ganzen ruit hier (lokale broedvogels aangevuld met vogels uit de omgeving)

Ganzen

Zie tabel 1 voor de aantalsontwikkeling.

Broedgebied

Er zijn in 2011 ca 15 Broedparen Grauwe Gans geteld. Broedgebied is droog rietland, rietkraag en waterriet en een eiland waar ook de meeuwen op hebben gebroed; er is sprake van een schiereiland. Er is in het noordelijk deel waterriet aanwezig. De mogelijkheid om eieren te prikken is beperkt. Het gebied is meer dan enkele tientallen hectares en in nat rietland en ruigte vind je nooit alle eieren. Er broedt ook een enkel broedpaar van Canadese Gans en Brandgans.

Opgroeigebied

In waterberging is praktisch geen opgroeigebied aanwezig. De kuikens die uitkomen fourageren op de 20 m brede glooiende oostkade rond de waterberging en in het grasland ten oosten daarvan (agrarisch).

Verwachtingen

Waterriet en drogere rietlanden, weinig tot geen vossen in combinatie met het feit dat de kuikens opgroeien op het direct aangrenzende eiwitrijk gras op kade en agrarisch gebied maakt dat relatief sterke groei aan de orde kan zijn/is. Dit is niet gewenst. Door een slechte vossenstand komen vermoedelijk ook kuikens uit in droog rietland. Het opgroeigebied ligt op de kades en het agrarische grasland met eiwitrijk gras. In de nadere uitwerking moet gekeken worden welke combinatie van de volgende mogelijkheden de beste is:

- De vos als deze in het gebied zelf bejaagd wordt, niet meer te bejagen/de mogelijkheden voor een burcht te stimuleren, zodat de vos in de droge rietlanden het uitkomen van kuikens kan voorkomen. In waterriet kan de vos dit niet. De hoeveelheid aanwezig waterriet bepaalt dan hoeveel broedgelegenheid er is en in hoeverre er hier kuikens uitkomen. De vos bejagen conflicteert vermoedelijk met de weidevogelstelling ten westen van het gebied.
- Ontwikkeling van ruigte/struweel of hekwerk op grens van moerasgebied/kade of ruigte/hekwerk op grens kade/landbouwgebied, dit verhindert deels de toegang tot de kade en verhoogt de pakkans van kuikens door de vos. 1000 m hekwerk is opgenomen in begroting.
- Begin maart het peil hoog opzetten en voor eind maart weer verlagen, zodat de ganzennesten droog komen te liggen en toegankelijk zijn voor vos. Of tweede helft maart het water opzetten, zodat nesten wegspoelen. Mogelijk komt het water hiervoor echter niet hoog genoeg of is het niet te combineren met de waterbergingsfunctie. Hierbij ook de andere natuurwaarden betrekken.
- Opgroeigebied slechter toegankelijk maken door meer mogelijkheden te creëren voor vos en/of ruigte/struweel op grens moeras of water met kade, of ruigte op grens grasland met kade of hekwerk in opgroeigebied. Ganzen met jongen terugjagen heeft weinig effect; ze zullen blijven proberen voedsel te bereiken voor de jongen.

7.24 Paterswoldsemeergebied

Aanbevelingen

Het gebied is niet geschikt voor grote aantallen Grauwe Ganzen, daarvoor is het recreatief te druk. Aangeraden wordt de Boerenganzen.weg te vangen en te beginnen met de 40 bij de agrarisch enclave. Zij geven het hele jaar overlast bij de agrariër en in de stadsrand en het kost veel tijd en energie om ieder jaar de eieren weer te schudden. Bij menging met wilde ganzen is de kans aanwezig dat eigenschappen van de tamme ganzen, bijvoorbeeld het in groepen broeden, doorgegeven worden. De kosten om dit op een gansvriendelijke manier te doen (opvang bij particulieren gedurende hun hele soms meer dan 30 jarige leven, zijn nog niet in beeld) gebracht.

Aantallen ganzen

Het gebied ligt er in deze vorm sinds 1975. Er is al meer dan 10 jaar een populatie Boerenganzen, de meeste kunnen niet vliegen. Er broeden verspreid over het hele gebied op eilandjes en in rietstroken/natte ruigtes Canadese Ganzen. In de oostelijke helft, het Hoornsedijk gebied, waren in 2012 ca 8 paar Canadese Ganzen, 1 paar Grauwe Gans, 5 paar Nijlganzen en 2 paar Brandganzen aanwezig. De populatie Boerenganzen zit op zo'n 150-200 vogels. De meeste kunnen niet vliegen. De nesten, vooral op de eilanden in het diepe meer, worden geschud door de beheerder. De ganzen poepen op strandjes en op grasstroken in de stadsrand; daar worden zij ook bijgevoerd. Voor 2007 werd ook al geschud, maar sinds 2007 systematisch. Al jaren gaat het om ca 50 nesten. 'Je treft nooit alle nesten, al zijn de witte vogels goed zichtbaar'. Er worden af en toe ganzen en andere vogels door derden 'achtergelaten' in het meer. De jacht is niet verhuurd. De Hoornse Plas (afgescheiden onderdeel meer) fungeert als slaappleaats voor ganzen.

Omgeving

In het zuidoosten ligt aan het meer een kleine overgebleven agrarische enclave; aangrenzend in polder Oosterland van Natuurmonumenten (zie aldaar) ligt nog ca 19 ha particulier agrarisch gebied van de agrariër uit de enclave. In polder Oosterland broeden Canadese Ganzen met wisselend succes. Op het aangrenzende Friese Veen (Drenthe, een plas met aangrenzend bos beheerd door Natuurmonumenten) rusten net als op veel andere plassen het hele seizoen Canadese Ganzen. 's Nachts slapen hier zo'n 100-200 vogels (zwerfganzen van wisselende samenstelling en later ouders met jongen, in de ruitijd ca 150 vogels). Deze Canadese Ganzen fourageren het liefst op nabijgelegen gronden en gezien de ligging van de agrarische enclave tussen Friese Veen en het Paterswoldsemeer zullen zij hier ook veelvuldig proberen te landen. Dit trekt ook weer andere overvliegende ganzen aan, waaronder Grauwe Ganzen. Op de agrarisch enclave aan de rand van het Paterswoldsemeer vertoeven het hele jaar ca 30-40 Boerenganzen, zij bezorgen daar overlast. Kuikens worden er niet gezien op het land door de betrokken agrariër. Verwacht wordt dat met de ontwikkeling van moeras in de natte as, waaronder het grote gebied De Onlanden in Drenthe, het aantal ganzen dat de agrarisch enclave bezoekt verder zal toenemen. (De betrokken agrariër wil graag dat in het gebied gejaagd kan worden, met name op de Canadese Ganzen (oppervlakte valt onder de 40 ha grens).

7.25 Oldambtmeer

Het gebied is niet bezocht, gebaseerd op telefonische informatie Andre Boven.

Aanbevelingen

Er broedt tot op heden vermoedelijk een enkel paar Grauwe Ganzen. Geadviseerd wordt het gebied te bezoeken in vervolgtraject. Op het eerste gezicht lijkt het meer een gebied voor Nijlganzen en Canadese Ganzen dan voor Grauwe Ganzen.

Gebiedsbeschrijving

Het meer is ca 1.40 m diep. Er zijn veel rietvelden en een eiland met grote Kokmeeuw/Zwartkopmeeuw kolonie en broedende Nijlganzen. In 2012 zijn ca 110 jonge Nijlganzen geteld (datum onbekend). Nijlganzen zijn van de ganzen het meest aanwezig. In het Oldambtmeer broeden tot op heden een enkel paar Grauwe Ganzen. Eind juli zwerven er Grauwe Ganzen rond. Er wordt ge graasd door kuikens op kades en op de waterplanten. Er zitten ook Canadese Ganzen die met wisselend succes broeden.

7.26 t/m 7.34

- 7.26 Polder Breebaart**
- 7.27 Heveskes**
- 7.28 Dollard Nieuw Statenzijl**
- 7.29 Zandwinplassen Scharmer**
- 7.30 Nieuweschans langs spoor**
- 7.31 Ruidhorn**
- 7.32 Eemshaventerrein**
- 7.33 Rottumerplaat**
- 7.34 Rottumeroog**

Van bovenstaande gebieden herbergt alleen Rottumerplaat, midden in de Waddenzee, ca 15 broedparen. Bij de Eemshaven broeden 5 paren; dit gebied kan in het vervolgtraject bezocht worden. De overige gebieden herbergen 1 of 2 paren. Uitbreiding wordt niet verwacht.

Bijlage 1 Checklist maatregelen¹⁰

Mogelijke maatregelen om ganzenschade op een 'gansvriendelijke manier' te verminderen als alternatief voor verdergaand afschot.

Ganzen zijn snel lerende, sociale vogels die letten op het gedrag van elkaar. Van nature zijn het bewoners van dynamische systemen (rivieren en kusten, grote moerassen) en daarmee gericht op bulkvoedsel. Ganzen horen van oudsher bij ons laaggelegen land. Hun massale komst in Nederland is het gevolg van de intensivering van de landbouw in de zeventiger en tachtiger jaren waardoor er het hele jaar eiwitrijk gewas aanwezig is, in combinatie met het vergroten van de broedmogelijkheden in de vorm van (nieuwe) natte natuurgebieden. Het eiwitrijke voedsel maakt dat de ganzen de winters erg goed overleven en als de kuikens opgroeien op agrarisch beheerde kades of grasland geeft dit zwaardere jonge ganzen. Deels speelt ook verslechtering van de leefomstandigheden voor ganzen buiten Nederland een rol. Er ontstond al snel schade door de ganzen aan landbouwgewassen en de afgelopen 30 jaar zijn vele verschillende maatregelen bedacht om ganzen te weren, te verjagen, aan te trekken (opvanggebieden) en te reguleren.

Mogelijke aangrijpingspunten om de schade van zomerganzen in Groningen te beperken zijn:

- beperken van de standpopulatie middels het aantal jongen dat vliegvlug wordt, terug te brengen;
- beperken van het bezoek van ganzen van elders;
- optimale verjaging in het agrarisch gebied rondom meren en moerassen en langs de kust, speciaal in de kwetsbare perioden;
- gedoog- of opvanggebieden.

Met behulp van literatuur, praktijkervaring en veldbezoeken is een lijst van 'gansvriendelijke' maatregelen opgesteld.

De omvang van de standpopulatie is te vertragen, stabiliseren of terug te dringen door het beperken van het aantal vliegvlugge jongen en ruiers:

- het broedgebied (eilanden met riet, ruigte of bossages in ondiep of diep water, diep rietmoeras, droog rietmoeras, rietkragen) kleiner/onaantrekkelijker maken. Vaak zijn deze ook noodzakelijk om de natuurdoelen te realiseren waarvoor het gebied is aangelegd.
- inundatie broedgebied
- de vos/predatoren niet te bejagen in en rond het broedgebied. De effectiviteit hangt af van het broedgebied.
- eieren pikken bij nieuwe broedlocaties. Het hangt sterk af van de broedlocatie Dit moet vanaf de eerste broedparen, het lukt alleen als broedplek toegankelijk is. In moerassen vanaf enkele tientallen hectares is dit echter niet mogelijk.
- eieren pikken in bestaande ganzenpopulaties (dit heeft geen effect in gebieden waar het opgroeigebied beperkend is voor het broedsucces. Bij populaties waar het opgroeigebied niet beperkend is voor broedsucces kan het mogelijk de groei van het aantal vliegvlugge jongen vertragen, maar moet dan ieder jaar herhaald worden (Texels onderzoek).
- De tocht naar het opgroeigebied (weidevogelgebieden en extensief beweide faunairijk grasland binnen reservaten, kades en dijken, agrarisch grasland, jong gewas op akkers) moeilijk of onmogelijk maken voor kuikens
  - kuikens kunnen niet tegen steile hellingen opklimmen (steile kanten in sterk ontwaterde gebieden), niet door ca 20 m brede ruigtes gaan, wel kunnen zij kilometers zwemmen.
  - vos niet bejagen
  - Hekwerk plaatsen (in combinatie met vos niet bejagen)
- Het opgroeigebied minder geschikt maken
  - gebied verschrallen
  - gebied verruigen
  - vos niet bejagen
  - Ruigebieden ongeschikt maken (zie hieronder)

¹⁰ Een meer uitgebreide onderbouwing is digitaal beschikbaar

Minder ganzen van elders aantrekken kan door:

- Ganzenpopulaties met 'eigenaar' in agrarisch gebied of stedelijke omgeving aanpakken/ruimte beperken (ganzen trekken ganzen aan).
- Nieuwe broedlocaties aanpakken
- Ruigebieden minder aantrekkelijk maken (vos niet bejagen, verruigen/beïnvloeden voedsel, ideeën ter plekke)
- Gecoördineerd verjagen als vermoed wordt dat het om ganzen van elders gaat (bv brandganzen in mei in het binnenland)

De mogelijkheden zijn verder zeer beperkt (de voedselproductie in het agrarisch gebied is niet te beperken en rustgebieden op meren en in moerassen zullen blijven)

Schade is te beperken door:

- gecoördineerde verjaging (verjaging agrariërs onderling afgestemd in nauwe samenwerking met jagers, planmatig, afhankelijk van periode in het jaar). Onderzoek hiernaar is onderdeel van de Ganzenpilot (experiment bij Tetjehorn). De Agrilaser wordt hierbij, als hij veilig is voor ogen, ook ingezet.
- Voor ganzen onaantrekkelijke gewassen in te zaaien. De literatuur levert op dat het schade niet voorkomt. Agrariërs proberen wel van alles, bv granen met korte lengtegroei, zodat het graan minder legert. In de pilot worden positieve ervaringen van agrariërs vastgelegd.
- Het niet direct ploegen van oogstresten, juist in de periode dat er relatief veel schade van ganzen is.

Ganzen aantrekken in zomeropvanggebieden

- Opvanggebied dat rijk is aan klaver, niet toegankelijk voor kuikens of ruiende ganzen. Gericht op de standpopulatie. Hiermee wordt geëxperimenteerd in Tetjehorn in combinatie met gecoördineerde verjaging
- Grasland gedooggebieden. Er is een maatwerkpakket SNL, dat in combinatie met ongelimiteerd afschieten rond deze gebieden werkt in Limburg (mond. med. P.Voskamp, prov. Limburg)

Bijlage 2 Checklist gebieden

- jaar van vestiging ganzen,
- ontwikkeling aantal broedparen,
- omvang populatie (is waarschijnlijk moeilijk),
- overige tellingen,
- diepte rietmoeras,
- broedlokatie,
- vegetatie broedlokatie,
- diepte moeras,
- aanwezigheid eilanden in diep of ondiep (kleiner dan 40 cm) water,
- de aanwezigheid/bejaging van de vos,
- de kortste weg van nest naar opgroeigebied,
- lokatie opgroeigebied
  - in natuurgebied? :weidevogelgebied, extensief beweid faunagrassland, moeras)
    - wat is verwachting, blijven ze er daar in of zullen ze uiteindelijk eruit gaan, naar agrarisch gebied?, waar kunnen ze dan naar toe?,
  - lokatie opgroeigebied kan ook de waterschapskade of agrarisch gebied zijn,
    - wat betekent een en ander voor groeimogelijkheden van de populatie?, hoe/hoelang is weg naar opgroeigebied? over water of over land?, de (mogelijke) barrières, de situatie in het opgroeigebied, het beheer, is wel of niet waterbeheer mogelijk, de vegetatie in het opgroeigebied?.

Bijlage 3 Beknopte analyse ontwikkeling ganzenschade en aantallen ganzen

Bij toenemende aantallen overzomerende ganzen nemen de schadeuitkeringen toe

In Nederland wordt de sterke toename in de aantallen broedende en overzomerende ganzen weerspiegeld in de ontwikkeling van de zomerschade, de schade tussen 1 mei en 1 oktober, die wordt uitgekeerd. Op dit moment wordt ca 2 miljoen euro zomerganzenschade uitgekeerd voor enkele honderdduizenden vogels. In Groningen gaat het op dit moment om relatief geringe aantallen: in 2011 om € 17.580 zomerschade (uitkeringen) en om enkele duizenden ganzen.

De Grauwe Ganzen in de provincie Groningen bestaan uit standvogels en vogels van elders

De Grauwe Ganzen maken in Groningen de hoofdmoot uit van de overzomerende ganzen. In 2000 ging het om ca 7 paren die broeden. In 2012 gaat het om ca 400 paren, die een broedpoging doen. Half juli 2009 werden 1350 Grauwe Ganzen geteld (telling Sovon) en in juli 2012 4738 Grauwe Ganzen (telling WBE). Deze laatste toename kan niet verklaard worden door de toename van de paren en Groninger populaties. Deze toename kan niet verklaard worden uit een toename van de standpopulaties. Mogelijk is de toename van de aantallen in half juli te verklaren door de groei van populaties en de intensivering van de bejaging elders in het land. Er zijn zowel geringde/halsband vogels uit het hoge noorden, als vogels uit Friesland en van de Randmeren gesignaleerd. Welk deel van de schade veroorzaakt wordt door 'vogels van elders' en welk deel door de standpopulatie is onbekend. Vermoedelijk nemen de ganzen van elders nog verder toe. In Groningen zijn nog relatief weinig Grauwe Ganzen. In 2008 werden 35.000 broedparen Grauwe Ganzen in Nederland geteld (Sovon, 2008). In 2009 werden midden juli 190.000 Grauwe Ganzen geteld (Sovon, 2009). Sindsdien is de groei nog verder doorgegaan.

Canadese Ganzen

Op de verschillende plassen in de provincie Groningen, zoals het Friese Veen, het Schildmeer en de Wolddeelen bij Haren rusten 's nachts Canadese Ganzen. Het gaat om groepen van 25 tot honderden tot soms duizend Canadese Ganzen. De Canadese Ganzen die ruien in de provincie komen verspreid uit Groningen, maar ook uit Duitsland, Zweden, Noorwegen en België. Vlak voor en na de rui fourageren zij in agrarisch gebied. Ook buiten de ruitijd zijn de zwervers aanwezig. Zij verzamelen zich op slaapplekken en trekken door de provincie en rusten op de plassen. De Groninger Canadese Ganzen broeden verspreid over de provincie. Over de aantalsontwikkeling is weinig bekend. Zij prefereren een meer besloten omgeving en broeden vaak in of nabij stedelijke omgeving. In de natuurgebieden en in het agrarisch gebied gaat het telkens om enkele paren. Zij nemen de komende jaren vermoedelijk nog in aantal toe rond steden en vermoedelijk ook in gebieden als het Oldambtmeer.

Brandganzen

In Groningen broeden tot nu toe nauwelijks Brandganzen. Wel blijven overwinterende Brandganzen uit het noorden van Siberië in het voorjaar erg lang aanwezig. Gedurende de afgelopen 10-20 jaar is hun vertrek verschoven naar de tweede helft van mei. Deze vogels kunnen vooral op grasland en zomergranen voor een behoorlijke schade zorgen. Boeren die Brandganzen op hun land hebben, kunnen de eerste snee wel vergeten. Ook op de kwelders van bijv. de Dollard is hun invloed goed zichtbaar. Door hun massale aanwezigheid is de vegetatie aan het begin van het broedseizoen dermate kort dat Tureluurs hier nauwelijks nog een plek kunnen vinden.

Boerenganzen

Her en der in de provincie zijn groepen en groepjes Boerenganzen aanwezig, zonder eigenaar. Boerenganzen zijn gefokt vanuit wilde Grauwe Ganzen, ze zijn wit of bont, donsrijk en vet, kenmerken waarop gefokt werd. Ze broeden in groepen, kunnen vaak niet vliegen en hebben in het wild een laag broedsucces. Zij kunnen 20-30 jaar oud worden. Zij trekken andere ganzen aan.

Zomerschade ganzen in Groningen: hoeveel, waar, wanneer, welke ganzen?

In 2011 is 17.000 euro aan zomerschade uitgekeerd (1mei -1oktober), waarvan 64% veroorzaakt door Grauwe Gans. De uitgekeerde schade voor ganzen varieert in Groningen per jaar:

- 2008 ca € 12.000, waarvan € 8.000 aan een geval van de Kolgans;
- 2009 ca € 6000 waarvan 90 % Grauwe Gans;
- 2010 ca € 10.000 waarvan 63% Grauwe Gans;
- 2011 ca € 17.000 waarvan 64 % Grauwe Gans.

De Brandgans en Kolganzen zijn de twee soorten die de rest van de schade, vooral in de kuststreek, veroorzaken.

De grootste bedragen worden uitgekeerd bij schade aan akkers. Schade aan graslanden wordt veelvuldiger gemeld, maar het gaat hierbij om geringere bedragen.

De uitgekeerde zomerschade voor grauwe ganzen in de kuststrook is tot nu toe beperkt. In 2008 ging het om 0 euro, in 2009 om € 1613, in 2010 om € 1730 en in 2011 € 5984, waarvan een geval eind juli bij Munnikenzijl van € 4300. Voor Kolgans is het 2008 € 0, 2009 € 542, 2010 € 2400, 2011 € 0, voor de Brandgans 2008 € 9630, 2009 € 542, 2010 € 400, 2011 € 0.

Aan de Groninger kant van het Lauwersmeer is de uitgekeerde schade vermoedelijk beperkt door de akkerbouwgewassen die geteeld worden.

De meeste uitgekeerde schadevergoedingen in Groningen betreffen de directe omgeving (binnen een straal van een km) van de meren of moerassen met open water.

Ganzen vliegen dagelijks meerdere malen tussen voedselgebied en drink-/rustplaats. Het beperken van de vliegafstand levert energetisch voordeel op. Regelmatig grenzen de voedselgebieden direct aan de drink-/rustplaatsen, zoals bij Tetjehorn, de Westerpolder, het Hoeksmeer, het Hondshalstermeer en de Onner- en Oostpolder. De gemiddelde vliegafstand tussen “restaurant” en “het rustige café” bedraagt in deze in juli 2012 onderzochte gebieden 515 m ($\pm$ 364 m), met een maximum van 1200 m binnen het natuurgebied Hoeksmeer (juli 2012). Het is dan ook niet verwonderlijk dat de meeste uitgekeerde schadevergoedingen in Groningen in de directe omgeving van meren en moerassen met open water en in de kuststreek liggen.

Vrijwel alle uitgekeerde zomerganzenschade valt rond het Schildmeer in de eerste week van mei, de laatste twee weken van juli en de eerste week van augustus.

Een analyse van de schadeuitkeringen rond het Schildmeer levert het volgende beeld op. De schade-uitkeringen aan ganzen zijn zeer geconcentreerd in de tijd over de jaren 2008-2011:

- tweemaal in de eerste week van mei (gras en koolzaad),
- tweemaal in de derde week van juli (gras),
- viermaal in de laatste week van juli (3 maal gras en 1 maal wintergraan) en
- twee maal in de eerste week van augustus (gras en wintergraan).

Het gaat hierbij vrijwel geheel om Grauwe Ganzen.

- 2008 ca € 125 (375 getaxeerd),
- 2009 ca € 3200 (5100),
- 2010 ca € 450 (690),
- 2011 ca € 4900 (6200). In 2011 ging € 3580 van dit bedrag naar een geval van wintergraanschade.